

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษากระบวนการทัศน์กสิกรรมไทบ้านครั้งนี้เป็นศึกษาในบริบทของพื้นที่ ศึกษาประวัติชุมชน ศึกษากระบวนการทัศน์กสิกรรม กระบวนทัศน์ไทบ้าน ของชุมชนบ้านบ่อน้อยทำการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ สาเหตุการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนย้ายกระบวนการทัศน์กสิกรรม ยุคปฏิวัติเขียว ส่งผลต่อกระบวนการทัศน์ไทบ้าน จุดเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติผลของการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ จากรูปแบบกระบวนการทัศน์กสิกรรมไทบ้าน ผลการศึกษา รูปแบบการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์กสิกรรมไทบ้าน ลักษณะของศึกษาพื้นที่มี 3 ลักษณะ คือ กสิกรรมพื้นที่นาทาม กสิกรรมพื้นที่นาดุ่ม กสิกรรมพื้นที่นาดอน ผู้วิจัยได้แบ่งการผลการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. การศึกษาบริบทพื้นที่

1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

1.2 การปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์กสิกรรม

1.3 การปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ไทบ้าน

1.4 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชุมชนบ้านบ่อน้อย

2. ผลการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์

2.1 ผลการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ไทบ้าน

2.2 รูปแบบการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ไทบ้าน

3. การถ่ายทอดการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์

3.1 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

3.2 การประชาสัมพันธ์

การศึกษาบริบทพื้นที่

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน

จากประวัติศาสตร์ของจังหวัดมหาสารคาม ประวัติความเป็นมาของตำบลท่าสองคอน สอดคล้องกับชุมชนบ้านบ่อน้อยเปรียบเสมือนเป็นชุมชนหนึ่งของชุมชนอีสานกระบวนทัศน์กระบวนการผลิตในอดีตมีลักษณะเป็นการทำกิจกรรมเพื่อเลี้ยงชีพข้าวถือได้ว่าเป็นพืชที่ใช้เพื่อเลี้ยงชีพมาตั้งแต่บรรพบุรุษการทำนาในอดีตอาศัยแรงงานจากครอบครัวและสัตว์เลี้ยงเป็นการทำนาโดยไม่มีต้นทุนข้าวที่ใช้ปลูกในอดีตเป็นข้าวพันธุ์พื้นเมือง มีการเลี้ยงสัตว์พันธุ์พื้นเมือง เช่น วัว ควาย หมู ไก่ ไข่ไก่ได้เลี้ยงข้าว นอกจากนี้บริเวณป่าคอนเตือเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชน มีทั้งหน่อไม้ป่า เห็ดตับเต่าเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากการเก็บหน่อไม้ป่าไว้ทำหน่อไม้ส้ม การทำประมงแบบชาวบ้านใช้เครื่องมือดักปลาที่ทำขึ้นเองเพื่อดักจับพอได้เลี้ยงชีพจากที่เหลือก็ไว้ทำปลาร้า ทั้งหน่อไม้ส้มและปลาดุกแห้ง ปลาร้าถือเป็นสินค้าแลกเปลี่ยนกับชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงหลังช่วงเวลาการเก็บเกี่ยวผลผลิตโดยใช้พาหนะ คือ เกวียนเป็นพาหนะในการขนส่งสินค้าระหว่างชุมชนกับชุมชนถือเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าและการถ่ายทอดความรู้ไปพร้อมกันสิ่งเหล่านี้ ถือว่าเป็นรูปแบบวงจรของวิถีการผลิตหรือระบบการผลิตแบบ“ไทบ้าน” ที่อยู่คู่กับแนวคิดผ่านมาอย่างนาน (อินทร์ ปรานี, 2555 : สัมภาษณ์)

การก่อตั้งบ้านบ่อน้อยซึ่งเริ่มอพยพมาตั้งชุมชนในสมัยรัชกาลที่ 4 ต่อเนื่องถึงรัชกาลที่ 5 เดิมผู้ก่อตั้งบ้านบ่อน้อย มี พ่อใหญ่สีดา นางไม้ ฮาดวงษ์ อพยพมาจากบ้านบ่อใหญ่ ตำบลบรบือ ปัจจุบัน บ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ นายสีดากับนางไม้ ฮาดวงษ์ ได้อพยพมาจากบ้านบ่อใหญ่ ได้เดินทางมาที่คอนเตือ ซึ่งเป็นที่อุดมสมบูรณ์ติดลำน้ำชีเหมาะกับการทำการเกษตร และการประมง จึงเริ่มสร้างบ้านขึ้นที่นี่ หลังจากอยู่ต่อมา มีพี่น้องมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด คนที่ 1 มาจากบ้านหัวลิงแก่นทราย คนที่ 2 พ่อใหญ่ออกแดง ไม่ทราบนามสกุล อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ต่อมาคนที่ 3 ปู่ชื่น ย่าบุตร ปรานี ย้ายมาจากบ้าน หัวลิงแก่นทราย ต่อมาคนที่ 4 พ่อใหญ่ลานบุปผา เหล่าทองสาร ย้ายมาจากบ้านน้อยบ้านแค อำเภอฆ้องชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ ต่อมาคนที่ 5 พ่อใหญ่สอ เพ็งคุณ แม่ใหญ่ชันเพ็งคุณ ย้ายมาจากบ้านหนองจัววา อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เมื่อมาอยู่ร่วมกันหลายครอบครัว ประกอบกับที่อยู่เดิมเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมบ่อย จึงเห็นว่าไม่ควรที่จะก่อตั้งหมู่บ้าน จึงได้อพยพจากบ้านคอนเตือ มาทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือซึ่งเป็นที่สูงกว่า ประกอบ

กับมีบ่อน้ำเพื่อใช้และดื่มกินได้ตลอดทั้งปี จึงได้ตั้งหมู่บ้านขึ้นใหม่ชื่อ บ้านบ่อน้อย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยผู้ก่อตั้งมาจากบ้านบ่อใหญ่ จึงใช้นามว่า บ้านบ่อน้อย

1. สภาพทั่วไป

ชุมชนบ้านบ่อน้อย เป็นชุมชนที่มีจำนวนพื้นที่มากที่สุดในจำนวน 23 ชุมชนของตำบลท่าสองคอน จัดเป็นพื้นที่ดินตะกอน แอ่งย่อยได้เป็น พื้นที่ดินไร้ทรายจำนวน 1,573 ไร่ ดินนาทั่วไปจำนวน 1,075 ไร่ ดินนาดี 300 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ดินไร้ทราย ชาวบ้านมีแม่น้ำชีซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่านทำให้มีพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกจำนวน 300 ไร่ (สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคาม, 2553) พื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 130 - 230 เมตรลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนลาดและพื้นที่ราบลุ่มสลับกันพื้นที่สูงอยู่ทางด้านทิศใต้ลาดต่ำลงสู่ด้านทิศเหนือของชุมชน โดยสังเกตจากการไหลของน้ำในลำห้วย สุ่มแม่น้ำชี ลักษณะของดินเป็นดินเค็มน้อย (Slightly salt affected areas) เป็นบริเวณที่พบคราบเกลือมีปริมาณน้อยกว่า 1% ของพื้นที่ทั้งนี้พื้นที่ดินเค็มน้อยหากมีการใช้ประโยชน์ดินอย่างไม่เหมาะสม เกลือจากน้ำใต้ดินมีโอกาสที่จะแพร่กระจายทำให้ดินแปรสภาพไปเป็นดินเค็มปานกลาง หรือ เป็นดินเค็มมาก (ผู้นำชุมชน, 2555 : สัมภาษณ์)

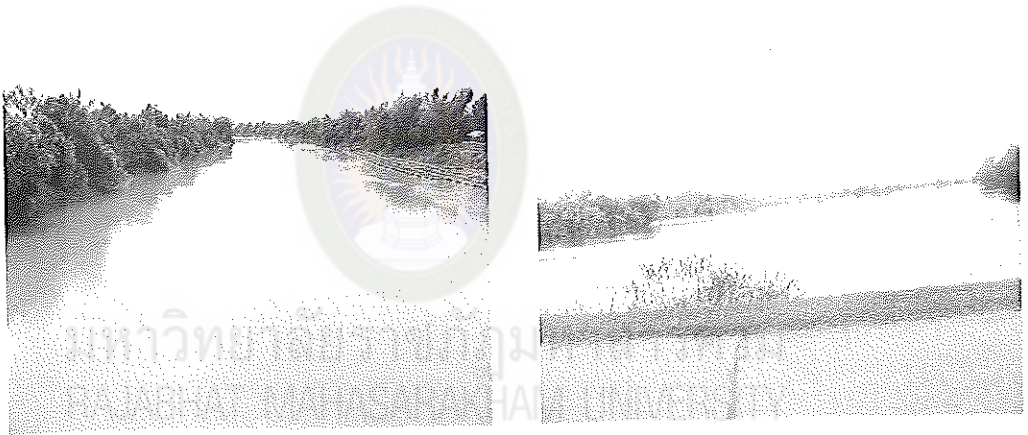
2. สภาพภูมิอากาศ

อุณหภูมิ เป็นลักษณะภูมิอากาศแบบมรสุมเมืองร้อน (Tropical Monsoon Climate) ในช่วงมรสุมฤดูร้อน สภาพโดยทั่วไปจะมีลักษณะฝนตกสลับกับอากาศแห้ง (Wet and dry climate) ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และพายุดีเปรสชัน โดย สภาพอากาศมี 3 ฤดู จึงมีปัญหขาดแคลนน้ำ เนื่องจากสภาพการแผ่กระจายของฝนในพื้นที่ค่อนข้างไม่สม่ำเสมอ ในช่วงฤดูฝนจะมีปริมาณฝนมากถึงร้อยละ 80-90 ของฝนทั้งปี ปริมาณน้ำฝนในรอบ 10 ปี 2544 - 2553 สูงสุด 1,580.7 มม. ต่ำสุด 1,089.6 ทำให้มีโอกาสเกิดปัญหาทั้งด้านภัยแล้งและน้ำท่วมแม้แต่ช่วงฤดูฝนยังมีการกระจายของฝนไม่สม่ำเสมอ ทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำในระยะฝนทิ้งช่วง แม้ว่าในจังหวัด จะมีการพัฒนาแหล่งน้ำ “หนองม้า” จำนวน 6 ไร่ มีความลึก 3.5 - 4 เมตร สร้างในปี พ.ศ. 2538 มีน้ำตลอดทั้งปีเพื่อเป็นแหล่งน้ำสำหรับชุมชน และมีคลองชลประทานของแม่น้ำชีอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของชุมชน ซึ่งมาการส่งน้ำมาไม่ถึงการจัดการน้ำยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งความแตกของภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ของพื้นที่กิจกรรมในของชุมชน และ ผลการศึกษาาระบบนิเวศน์และการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตจากระบบนิเวศน์ของชุมชนบ้านบ่อน้อยที่มีความหลากหลาย จึงทำให้มีพันธุ์พืชที่หลากหลายและเหมาะสมกับระบบนิเวศน์

นั้น ส่วนใหญ่ชุมชนบ้านป่อน้อยถือครองพื้นที่ ๆ มีระบบนิเวศมากกว่า 2 ระบบ ในพื้นที่ทั้งหมดซึ่งประกอบด้วย ระบบนิเวศน้ำโลก ระบบนิเวศนาทุ่ง และระบบนิเวศน้ำทาม ดังที่จะได้กล่าวต่อไปในการวิเคราะห์กระบวนการทัศน์กิจกรรม แต่จากการปฏิบัติเขียว และภายใต้นโยบายภาครัฐส่งเสริมและพัฒนาการปลูกข้าว เพื่อตอบสนองการค้าและการตลาด (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอน. 2554)

3. ภัยธรรมชาติ

น้ำท่วม ถ้ามีฝนตกติดต่อกันเป็นเวลาหลายวันจะทำให้ น้ำหลากบริเวณพื้นที่ทำนาในที่ลุ่มและทำให้ข้าวที่ปักดำไว้เสียหายอย่างหนัก เหตุการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2554 - 2555 ภาพความเสียหายที่เกิดขึ้นในขณะที่ต้นข้าวพร้อมที่จะเก็บเกี่ยวผลผลิต ในอดีตเหตุการณ์เช่นนี้เคยเกิดขึ้นหลายครั้งมาแล้ว

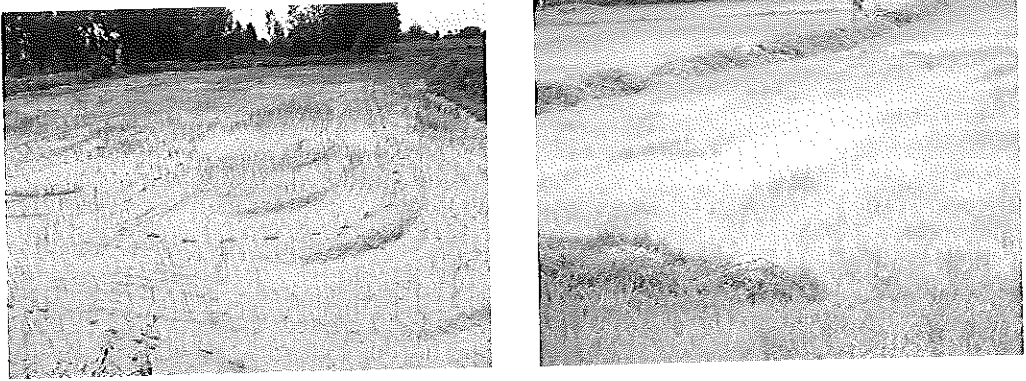

ภาพที่ 1 ปัญหา น้ำท่วม

ที่มา : การสำรวจพื้นที่. 2555

4. ฝนแล้ง

ในปีใดที่ฝนทิ้งช่วงในฤดูฝนจะทำให้เกิดความแห้งแล้งในทุกหมู่บ้าน กระทั่งต่อการทำนาแต่ไม่ถึงกับเสียหายสิ้นเชิงเพราะจะมีฝนมาในช่วงกลางฤดูถึงปลายฤดูทำนาแต่จะทำให้ผลผลิตข้าวต่อไร่ลดลง โดยเฉพาะในช่วงเดือน มิถุนายน-สิงหาคม ของแต่ละปี

ภาพที่ 2 ปัญหาภัยแล้ง

5. สภาพภูมิประเทศ

พื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 130 – 230 เมตรลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนลาดและพื้นที่ราบลุ่มสลับกันพื้นที่สูงอยู่ทางด้านทิศใต้ลาดต่ำลงสู่ด้านทิศเหนือของชุมชน โดยสังเกตจากการไหลของน้ำในลำห้วย สู่แม่น้ำชี ลักษณะของดินเป็นดินเค็มน้อย (Slightly salt affected areas) เป็นบริเวณที่พบคราบเกลือมีปริมาณน้อยกว่า 1% ของพื้นที่ทั้งนี้พื้นที่ดินเค็มน้อยหากมีการใช้ประโยชน์ดินอย่างไม่เหมาะสม เกลือจากน้ำใต้ดินมีโอกาสที่จะแพร่กระจายทำให้ดินแปรสภาพไปเป็นดินเค็มปานกลาง หรือ เป็นดินเค็มมาก (สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคาม, 2553) นอกจากนี้ที่กล่าวมาสภาพภูมิประเทศของชุมชนบ้านบ่อน้อยมีความแตกต่างกันอย่างเห็นชัด ได้แก่ พื้นที่นาทาม พื้นที่นาทุ่ง และพื้นที่ดอน เป็นพื้นที่การทำกิจกรรม 3 ระบบในชุมชนของตำบลท่าสองคอน วิถีชีวิตของชุมชนบ้านบ่อน้อยจึงมีการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญากับการปรับตัวเพื่อดำรงชีวิตให้เข้ากับธรรมชาติเป็นระบบนิเวศน์ทางธรรมชาติ (นายวีระ ขานเกตุ, 2555 : สัมภาษณ์) มีระบบนิเวศน์ 3 ระบบดังนี้

1. ระบบนิเวศน์นาทาม ซึ่งมีทั้งป่าทามและนาทามเมื่อน้ำหลากจะเป็นพื้นที่รับน้ำท่วม จะมีบึงหรือกุดแทรกสลับ บริเวณนี้ น้ำจะท่วมในฤดูฝน 3-4 เดือน และเกิดน้ำท่วมจิ่งพื้นที่ทามชาวบ้านจะใช้ประโยชน์ในการหาปลา กับพื้นที่ทุ่ง จะมีพรรณไม้ เช่น สมอ (ส้มหม้อ) ยางนา สะแบ หากเป็นป่าที่อยู่ระหว่างเลิงกับหนอง ส่วนมากจะเป็นพื้นที่ไผ่ป่า หากเป็นป่าที่อยู่ใกล้กุดก็จะพบพรรณไม้ เป็นน้ำ เสี้ยว หูลิง หม ไทร ฯลฯ

2. ระบบนิเวศน์น้ำลุ่ม ลักษณะสำคัญของระบบนิเวศน์นี้คือที่ราบขนาดใหญ่ จึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการทำนา และมีการเลี้ยงสัตว์ในทุ่งและการปลูกพืชผัก ประกอบด้วยทุ่ง/ท่ง เป็นพื้นที่ราบลุ่ม ส่วนใหญ่ใช้ทำนาปลูกข้าว มักจะตั้งบ้านเรือนชุมชนในพื้นที่ที่สูงน้ำไม่ท่วมถึง เรียกว่า โคน/ดอน/โนน พรรณไม้ใหญ่ที่พบส่วนใหญ่เป็นไม้พุ่มเตี้ย คือ ตะเภา หว้า ตะโก ตะแบง พยอม ทม (กระท่อม) หูลิง เสี้ยว กระโดน ฯลฯ ในช่วงฤดูฝนจะพบปู ปลา หอย กบ เขียด ฯลฯ ส่วนในนาแล้งชาวบ้านจะใช้ทุ่งสำหรับเลี้ยงสัตว์ มีแหล่งน้ำคือ หนอง ห้วย คุนน้ำขัง คุนน้ำแห้ง คุนน้ำลึก ย่อง

3. ระบบนิเวศน์น้ำดอน เป็นระบบนิเวศน์ที่ต่อเนื่องถัดขึ้นไปจากระบบนิเวศน์ทุ่งลักษณะสำคัญของระบบนิเวศน์โคก คือ พื้นที่มักเป็นลักษณะที่ดอนที่เป็นลอนคลื่นสูง ๆ ต่ำ ๆ มีพื้นที่ที่ชาวอีสานใช้ในการทำนาดอน หรือทำไร่ และมักจะมีป่าประกอบอยู่ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าป่าโคก เป็นป่าเต็งรัง เป็นหลัก ระบบนิเวศน์นี้น่าจะเป็นระบบนิเวศน์ที่มีมากที่สุดของภาคอีสาน กระจายอยู่ทุกส่วนของภาค ดินโคกจะไม่อุ้มน้ำ แหล่งน้ำก็มีน้อย หากเป็นหน้าฝนก็จะมีแหล่งน้ำที่เป็นน้ำซับ (น้ำคำ) ในบริเวณที่ต่ำสุดของโคก แต่ถ้าเป็นหน้าแล้งดินแห้งจัด

ตารางที่ 2 ศึกษากระบวนการทัศนศึกษาศึกษารม (ก่อน พ.ศ. 2507)

กิจกรรม	พันธุ์ข้าว	พันธุ์ผัก	พันธุ์สัตว์	วิธีการผลิต	วิถีชีวิต
พืช นาทาม	พันธุ์ข้าว -ข้าวหนัก อายุระยะยาวได้แก่ ข้าวก่ำผาย ข้าวชิดม ข้าวเจ้าลอยตามลำดับ พันธุ์ข้าวที่เกษตรกรใช้ปลูกใน พื้นที่มีน้ำท่วมซึ่ง สามารถปรับตัวกับสภาพของพื้นที่ ลักษณะเป็นแอ่งกระทะหยาบ	-พริก,ผักชี,ผักกาด,มะเขือ,ถั่วพุ่ม,ข้าว,ตะไคร้,, ปลูกตามหัวไร่ปลายนาและใช้พันธุ์พื้นเมือง	ควาย,เป็ด,การทำประมง ตามธรรมชาติ	-การทำ "ปลาร้า" -การทำหน่อไม้ดอง -การทำนาทาม ปลาน้ำจืด	-การหาปลา -การหาของป่า -การเลี้ยงสัตว์ หาปลาด้วยกัน
พืช นาถุ่ม	-ข้าวกลาง อายุระยะปานกลาง ได้แก่ ข้าวอีต้าง ข้าว ก่ำผาย ข้าวหอมรวงยาวข้าวขาวกลาง พันธุ์ข้าวที่ เกษตรกรใช้ปลูกในพื้นที่น้ำไม่ท่วมซึ่งสามารถควบคุม น้ำได้ในฤดูฝน	พริก,ผักชี,ผักกาด,ถั่วพุ่ม,ปลูดกลีบและ หมุนเวียนกับการทำนา ต่อมาปลูกบริเวณผาย ศึกษาพันธุ์และใช้พันธุ์พื้นเมือง	โคพื้นเมือง,ควาย,ไก่ พื้นเมืองปลาพื้นเมือง,ที่มี อยู่ตามธรรมชาติ	-ลงแขกทำนา - ข้าวไว้แลกเกลือ - ข้าวแลกผ้าไหม - ข้าวแลกปลาแดก ข้าวแลกปลา	-ทำนา -เลี้ยงสัตว์ -ปลูกผัก ทำนาด้วยกัน ข้าวแลกปลา
พืช นาดอน	ข้าวเบา อายุระยะสั้น ได้แก่ข้าวหอมรวงยาว ข้าวอี เหลืองบุญมา ข้าวปลาชิว ข้าวก่ำผาย (อายุสั้น) ข้าวก่ำ ดำ(อายุยาว)	พริก,ผักชี,ผักกาด,มะเขือ,ข้าว,ตะไคร้,มะกรูด, มะนาว,บริเวณเลี้ยงนา,ที่พักอาศัย,หัวไร่ ปลายนาบริเวณบ้านปลูกพืชผักสวนครัวและ ยาสูบพันธุ์พื้นเมือง,,ปลูกพันธุ์พื้นเมือง,กล้วย น้ำทิ้ว,กล้วยหอมเขียว,น้อยหน่า,มะรุบ	โคพื้นเมือง,ควาย,หมู พื้นเมือง,ไก่พื้นเมือง,เป็ด พื้นเมือง,ที่มีอยู่ตาม ธรรมชาติ,เลี้ยงตามที่พัก อาศัยในหมู่บ้าน	-หาของป่าไว้แลกข้าว ของป่าแลกข้าว	-ทำไร่ -เลี้ยงสัตว์ -ปลูกผัก -หาของป่า ทำไร่ด้วยกัน

ที่มา : สทนทนาถุ่ม. 2555 (ดัดแปลงมาจาก เหล็กไหล ชินทะบุตร. 2553, บัญชร แก้วส่อง .2554)

2. การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์กิจกรรม (ก่อน พ.ศ. 2507)

จากผลของการวิเคราะห์ข้อมูล แสดงให้เห็น กระบวนทัศน์กิจกรรม ในอดีตพบว่าพื้นที่การกสิกรรมมีอยู่ 3 ระบบ ลักษณะของวิถีการผลิตและวิถีชีวิตมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับของคนในชุมชน ได้ซึ่งจำแนกได้เป็น 3 ประเด็นใหญ่ดังนี้

1. ระบบนิเวศน์นาทาม สภาพของพื้นที่ของนาทามมีข้อจำกัดด้วยสภาพภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศ แบ่งลักษณะของระบบนิเวศน์นาทาม 2 ประเด็นดังนี้

1.1 ลักษณะพืชนาทาม การเพาะปลูกข้าวใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมือง เรียกว่าข้าวหนัก ระยะของอายุมาก ได้แก่ ข้าวกำผาย ข้าวขี้ตม ข้าวเจ้าลอย ตามลำดับ พันธุ์ข้าวที่เกษตรกรใช้ปลูกในพื้นที่มีน้ำท่วมขัง สามารถปรับตัวกับสภาพของพื้นที่ลักษณะเป็นแอ่งกระทะหงาย การปลูกพืชผักสวนครัวระยะสั้น เพื่อไม่ให้ฤดูการเก็บเกี่ยวถูกน้ำท่วมได้ พืชที่ปลูกได้แก่ พริกผักชี ผักกาด มะเขือ ถั่ว พุ่ม ข่า ตะไคร้ ปลูกตามหัวไร่ปลายนาและใช้พันธุ์พื้นเมือง การเลี้ยงสัตว์ ควาย เป็ด การประมงเลี้ยงตามธรรมชาติ

1.2 วิถีการผลิตคนนาทาม นอกจากการทำงานที่ต้องเลี้ยงกับภัยธรรมชาติ การปรับตัวเพื่อหลีกเลี่ยงให้เป็น โอกาสของชาวบ้านเช่นการรู้จักหาปลาไว้กินที่เหลือทำปลาร้า การหาของป่า หาหน่อไม้ไว้สำหรับทำหน่อไม้ส้ม เก็บไว้กินข้ามปี เป็นอาหารในการไปทำนา และที่เหลือไว้ส่วนหนึ่งหลังจากฤดูเก็บเกี่ยวการไปเยี่ยมญาติพี่น้อง เป็นของฝาก สินค้าแลกเปลี่ยนกับข้าวเก็บไว้กินในยามฤดูฝน วิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำชีตอนกลาง ที่มีการหาปลาร่วมกัน การลงแขกหาปลา เมื่อได้ปลามาแล้วนำมาจัดการทำความสะอาดตากแห้งร่วมกัน การแบ่งปันปลา หรือที่เรียกว่าการ “การปันพุด” ซึ่งการรู้จักการเป็นผู้ให้และเป็นผู้รับ เป็นวัฒนธรรมที่สืบลอดกันมาอย่างยาวนาน จากการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษของตนเอง

จากที่ได้กล่าวมาสภาพพื้นที่ของระบบนิเวศน์นาทาม ในอดีตมีการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่ไม่แน่นอนส่งผลต่อการเพาะปลูกพืช วิถีการผลิตที่ตอบสนองตามฤดูกาล ความเสี่ยงต่อภัยพิบัติทางธรรมชาติ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านใช้พันธุ์ข้าวที่ระยะเวลายาวนาน การปลูกพืชที่มีอายุระยะสั้น เพื่อที่จะสามารถใช้บริโภคได้ทันเวลา การเลี้ยงสัตว์ที่สามารถดำรงชีวิตอยู่กับสภาพพื้นที่น้ำขัง แต่วิถีชีวิตของคนนาทามชาวบ้านอาศัยในช่วงเวลาในฤดูฝนในการทำการประมง ปลาที่ได้มาถ้านเหลือจากบริโภค ก็นำมาทำปลาร้าไว้สำหรับที่จะไปแลกเปลี่ยนข้าวกับครัวเรือนอื่นที่อยู่ในชุมชน และนอกชุมชน การแบ่งปันพื้นที่หาปลาให้กันและกันเป็นการแสดงให้เห็นความมีน้ำใจของคนนาทามที่หาได้ยากในกระแสบริโภคนิยม

นิยม ทุนนิยมของคนในชุมชนในปัจจุบัน แต่ก็ยังมีส่วนน้อยที่ยังคงรักษา วัฒนธรรมที่ดีงาม เอาไว้ให้กับลูกหลานต่อไป

2. ระบบนิเวศน์นาลุ่ม สภาพพื้นที่ของระบบนิเวศน์นาลุ่มมีความหลากหลาย ทางกายภาพและชีวภาพ เป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญของชุมชน ในอดีต ซึ่งมีพื้นที่ ก่อนข้างมากในชุมชน แบ่งลักษณะออกเป็น 2 ประเด็นดังนี้

2.1 ลักษณะของพีชนาลุ่ม การเพาะปลูกข้าวใช้พันธุ์พื้นเมืองข้าวกลาง ระยะเวลาปลูกปานกลาง ได้แก่ ข้าวอีต้าง ข้าวกำผาย ข้าวหอมนางนวล ข้าวขาวกลาง พันธุ์ข้าวที่ เกษตรใช้ปลูกในพื้นที่น้ำไม่ท่วมขังสามารถควบคุมน้ำได้ในฤดูฝน การปลูกผักสวนครัวพริก, ผักชี, ผักกาด, ถั่วพุ่ม, ปลูกสลับและปลูกหมุนเวียนกับการทำนา ต่อมาเมื่อมีการขุดลอกฝายน้ำ กิน แล้วเปลี่ยนมาเป็นการปลูกกับฝายคึกฤทธิ์ การมีส่วนร่วมในการจัดสรรพื้นที่ในการปลูก พืชผักสวนครัว โดยใช้ข้อตกลงร่วมกันของกลุ่มสมาชิกที่อยู่ในชุมชน การเลี้ยงสัตว์ โค ควาย เป็ด ไก่ ปลา เลี้ยงแบบธรรมชาติ

2.2 วิธีการผลิตคนนาลุ่ม มีการเพาะปลูกข้าวและพืชผักสวนครัวสลับ และหมุนเวียนกัน มีการเอาแรงเพื่อทำการลงแขกทำนา ตั้งแต่การเตรียมดิน การปักดำ การ เก็บเกี่ยว แรงงานที่ใช้มาจากสัตว์เลี้ยงและคนในชุมชนเป็นหลัก แต่บางครั้งมีแรงงานจาก ชุมชนภายนอกที่อยู่บริเวณใกล้เคียง และต่างอำเภอเข้ามาเอาแรงในการลงแขกทำนา “นา วาน” เพื่อที่จะได้ผลตอบแทนเป็นข้าวไปบริโภคในครัวเรือนของตนเอง วิถีชีวิตในชุมชนที่ เรียบง่าย อาศัยความขยันอดทน การแบ่งปันผลผลิตที่ได้ให้กับญาติพี่น้อง การเอาใจใส่ใน อาชีพของตนเอง มีความประณีตในการทำนาทุกขั้นตอน ผลผลิตที่ได้มานอกจากจะเก็บไว้ บริโภคและแบ่งปันให้กับญาติพี่น้องแล้ว หลังฤดูการเก็บเกี่ยวชาวบ้านได้นำเอาข้าวและปลา ร้า ซึ่งเป็นสินค้าที่มีมูลค่าเป็นที่ต้องการของชุมชนอื่น เช่น การเดินทางไปชุมชนบ้านบัว มาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้ากับ เกลือสินเฮาว์ พันธุ์ไหม และ ฝ้ายไหม ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าการตลาดแบบดั้งเดิม อาศัยการคมนาคมขนส่งแบบการขี่ เกรียน ไปตามทางเกรียน เป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เรียกว่า “การไปยามพืยามน้อง”

ระบบนิเวศน์นาลุ่ม ถือว่าเป็นพื้นที่ ๆ ที่มีความสำคัญต่อวิธีการผลิตและวิถีชีวิต ของคนชุมชนและนอกชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นสภาพพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการ กระบวนการผลิตได้อย่างต่อเนื่อง สามารถรวบรวมความเป็นเอกภาพในการจัดการและ บริหารแบบครัวเรือน การปลูกพืชผสมผสาน และหมุนเวียนตลอดทั้งปี อาศัยการทำเกษตร แบบน้ำฝน ในช่วงที่หมดฤดูฝน ก็ยังสามารถปลูกพืชได้เพราะมีน้ำหมอกในฤดูหนาวที่เป็น

ตัวช่วยให้พืชสามารถเจริญเติบโตได้เป็นอย่างดี มีสระน้ำที่ชาวบ้านได้เอาแรงกันมาช่วยในการขุดสระเพื่อกักเก็บน้ำไว้เพื่อใช้ในการเกษตรหลังฤดูฝน เป็นวิธีการผลิตที่ตอบสนองความต้องการของตนเอง และครัวเรือน ภายใต้การอยู่กับระบบนิเวศทางธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติอย่างสมดุล การรู้จักพึ่งตนเอง ชีวิตที่ลำบากในการทำงาน แต่ก็สามารถอยู่ได้อย่างมีความสุข

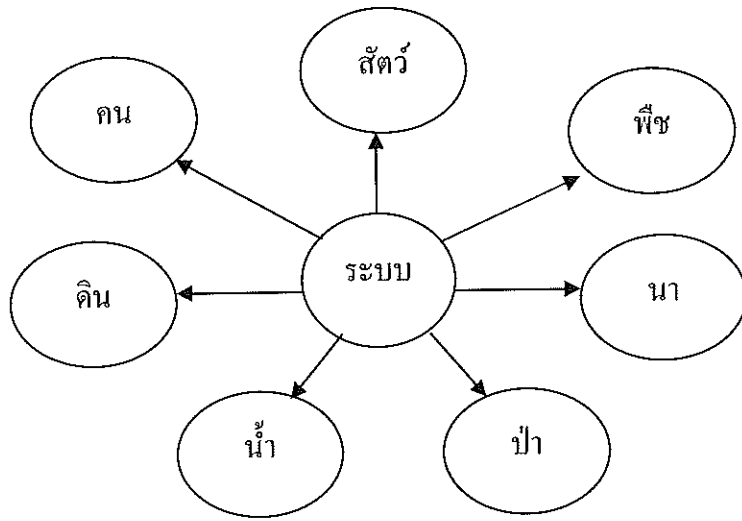
3. ระบบนิเวศน์นาดอน สภาพพื้นที่มีลักษณะเป็นที่ราบสลับกับที่ดอน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ที่โคก” ลักษณะของดินเป็นดินร่วนปนทราย มีป่าไม้ดิน โคนจะไม่อุ้มน้ำ แหล่งน้ำก็มีน้อย หากเป็นหน้าฝนก็จะมีแหล่งน้ำที่เป็นน้ำซับ (น้ำค้ำ) พื้นที่มักเป็นลักษณะที่ดอนที่เป็นลอนคลื่นสูง ๆ ต่ำ ๆ มีพื้นที่ที่ชาวบ้านใช้ในการทำนาดอน หรือทำไร่ และมักจะมีป่าประกอบอยู่ ชาวบ้านเรียกว่าป่าโคก เป็นป่าเต็งรัง เป็นหลัก ระบบนิเวศน์นี้น่าจะเป็นระบบนิเวศน์ที่มีมากที่สุด ในชุมชนแบ่งลักษณะออกเป็น 2 ประเด็นดังนี้

3.1 ลักษณะของพืชนาดอน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “นาโคก” การใช้พื้นที่โคกเป็นซึ่งเป็นพื้นที่มากที่สุดในชุมชนพื้นที่ ใช้ในการเลี้ยงสัตว์และปลูกพืชผักสวนครัว ได้แก่ พริก ผักชี ผักกาด มะเขือ ข่า ตะไคร้ มะกรูด มะนาว บริเวณเถียงนา ที่พักอาศัย ห้วยไร่ ปลายนา บริเวณบ้านปลูกพืชผักสวนครัว ยาสูบพันธุ์พื้นเมือง ปอแก้ว กกล้วยน้ำว้า กกล้วยหอม เจริญ น้อยหน่า มะรุม นอกจากที่กล่าวมาพื้นที่ป่าโคกมีความอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชนอีกด้วย

3.2 วิธีการผลิตของคณนาดอน ด้วยสภาพพื้นที่ ลักษณะของดิน และสภาพภูมิอากาศวิธีการผลิตของชาวบ้านเน้นการปลูกปอแก้วไว้ใช้ในครัวเรือน ใช้เป็นเชื้อเพลิง ใช้เป็นแสงสว่างคู่กับบั้งจี่ได้(จี่อัน) ที่มีอยู่ใน “ป่าโคกใหญ่” และใช้เป็นวัสดุที่ใช้ในการทำผนังของเล่าข้าว นอกจากนี้ยังสามารถนำไปใช้ผลิตเชื้อกปอไว้ใช้ในครัวเรือน การใช้พื้นที่นาโคกเพื่อไว้ใช้ในการเลี้ยงสัตว์ โค ควาย เพราะแต่ละครัวเรือนมีจำนวนสัตว์เลี้ยงเกือบทุกครัวเรือน หลังจากทำกิจวัตรประจำวันแล้ว ชาวบ้านจะนำสัตว์เลี้ยงเหล่านี้ออกจากหมู่บ้านเพื่อไปปล่อยไว้ที่บริเวณพื้นที่โคก หรือป่าชุมชน สัตว์เลี้ยงเหล่านี้ถือว่าเป็นพาหนะในการเพิ่มจำนวนของพืชที่เป็นอาหารของชุมชน ขับถ่ายมูลของสัตว์เลี้ยงช่วยให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศทางธรรมชาติได้อีกทางหนึ่ง วิถีชีวิตของการเก็บเห็ด ผักพื้นบ้านของป่าโคกใหญ่ แล้วนำมาเป็นอาหารในครัวเรือน นอกเหนือจากพื้นที่นาทาม พื้นที่นาทุ่งแล้ว พื้นที่นาดอนหรือนาโคกเป็นพื้นที่สนับสนุนความมั่นคงของอาหารในอดีตในบางปีที่เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ

ระบบนิเวศน์นาดอนมีความหลากหลายทางชีวภาพเหมือนกับระบบนิเวศน์นาทามและระบบนิเวศน์นาทุ่ง หากแต่ระบบนิเวศน์นาดอนเป็นพื้นที่ในการรองรับการเลี้ยงสัตว์ที่อยู่จำนวนมาก สัตว์เลี้ยงเหล่านี้เป็นแรงงานในการใช้กสิกรรม และมีปฏิมูลสัตว์เป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการผลิตของกสิกรรม ที่อยู่อาศัยของสัตว์เลี้ยงเหล่านี้คือ ป่าชุมชนที่ได้อบบังความร้อนจากสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงในอดีตให้กับสัตว์เลี้ยงและเลี้ยงสัตว์ มีน้ำซับไว้สำหรับในการบริโภคเพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ในลักษณะสภาพอากาศแบบนั้น การเลี้ยงสัตว์แบบปล่อยเลี้ยง ทำให้สัตว์เลี้ยงมีการเจริญเติบโตและแข็งแรง การเดินทางมาและเดินทางกลับคืนไปสู่ที่อยู่อาศัยของคนและสัตว์เลี้ยงเกิดความสัมพันธ์การพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ ระหว่างคนที่อยู่ในชุมชน ที่สำคัญนอกจากการขยายพันธุ์พืช จาก ทิศทางลม ฝน และสัตว์ปีกแล้ว สัตว์เลี้ยงที่สามารถเป็นพาหนะในการขยายพันธุ์จากการเดินทางไปที่พื้นที่ที่อยู่อาศัยบริเวณใต้ถุนบ้าน แล้วนำปฏิมูลสัตว์ไปใช้ในพื้นที่อื่นก็เป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถขยายพันธุ์พืชแบบพื้นบ้าน เกิดแหล่งอาหารที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและเกิดขึ้นจากชาวบ้านและสัตว์เลี้ยงได้อีกทางหนึ่งด้วย

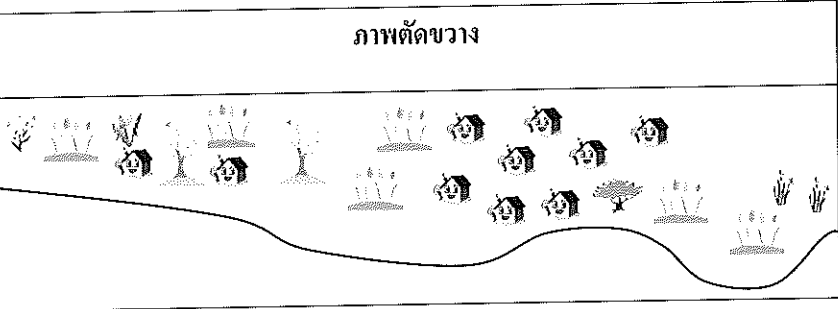

ระบบนิเวศน์นาทาม ระบบนิเวศน์นาลุ่ม ระบบนิเวศน์นาดอน ที่อยู่อาศัยของการเลี้ยงสัตว์ที่อยู่ในบ้าน ได้แก่ หมู ไก่ เป็ด อาหารที่ใช้เลี้ยงสัตว์เลี้ยงเหล่านี้ใช้อาหารและการคิดแปรงที่มีอยู่ในครัวเรือน และชุมชน เป็นความรู้ที่มาจากภูมิปัญญาของชุมชนเอง นอกจากได้เส้ามีคอกไก่ชน ไก่ลาด ช้างเส้าข้าวมีคอกเปิด คอกหมู ใต้ถุนครัวเรือนเป็นที่อาศัยของวัว ควาย อาศัยการปล่อยไก่อเพื่อได้ออกไปหากิน การค้ำเขี่ยมูลสัตว์ที่มีอยู่บริเวณใต้ถุนบ้าน และบริเวณรอบ ๆ บ้านให้เกิดการร่วนซุย กำจัดหนอนแวงวัน ตะขาบ สัตว์มีพิษได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งปฏิมูลสัตว์เป็นปัจจัยสำคัญในการทำกสิกรรมของชาวบ้าน ในความสัมพันธ์ของทั้ง 3 ระบบนี้ เปรียบเสมือนฐานการผลิตที่มีการเชื่อมของระบบห่วงโซ่อาหาร และความมั่นคงอาหารที่เรียกว่าระดับครัวเรือนที่พึ่งพาอาศัยกันในยามที่เกิดการเปลี่ยนแปลงและภัยพิบัติทางธรรมชาติ ดังแผนภาพที่ 3

แผนภาพที่ 3 ปัจจัยของระบบนิเวศน์ทั้ง 3 ระบบ

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบสภาพการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ชุมชนบ้านบ่อน้อย

ปี พ.ศ.	ยุค	ภาพตัดขวาง
ก่อน 2507	กสิกรรม	
2507 - 2517	กสิกรรม ปฏิวัติเขียว	
2518 - 2553	ไทบ้าน	

ปี พ.ศ.	ยุค	ภาพตัดขวาง
2554- ปัจจุบัน	กลีกรรรม ไทรบ้าน	
ชนิดดิน		ดินทราย ดินร่วนปนทราย ดินเหนียว
สภาพพื้นที่		นาดอน นาหลุ่ม นาทาม
ชนิดของพืช		 ป่าโคก ป่าหุ่ง ป่าคอนตาปู ป่าทาม ต้นยูคาลิปตัส / ยางพารา มันสำปะหลัง อ้อย ข้าว ต้นहुลิง ต้นขางนา ปอ หมู่บ้าน

4. การเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ชุมชนบ้านบ่อน้อย

จากการวิเคราะห์สภาพการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนย้ายกระบวนทัศน์ และการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทั้ง 4 กระบวนทัศน์ ตาม ตาราง 3สรุปประเด็นได้ดังนี้

1. กระบวนทัศน์กลีกรรรม (ก่อนปี พ.ศ. 2507) สภาพของพื้นที่ใน กระบวนการผลิตยังคงอยู่สภาพเดิม โดยอาศัยปัจจัยการผลิตภายในจากที่ได้กล่าวมาข้างต้น มี

วิถีการผลิตและวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแบบชาวบ้าน เป็นชุมชนที่มีความสุข เพียงแต่ว่าขาดเงินทุน ที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการพัฒนาของชุมชน ความสะดวกในการคมนาคมขนส่ง การแพทย์ การสาธารณสุข โภค แต่ชุมชนเองสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านั้นด้วยปัจจัยภายในที่มีอยู่และจาก ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีพื้นบ้าน การปรับตัวตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติอย่าง ลงตัว การผลิตเพื่อการค้าเป็นการค้าแบบเกื้อกูล การแลกเปลี่ยนสินค้า ด้วยความซื่อสัตย์ เป็น ธรรม และมีน้ำใจด้วยการ แลก แจก แดม ของชาวบ้าน การรักษาระบบนิเวศทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ชุมชนให้ความสำคัญและห่วงหาพัน ดังกรณีของ การเดินทางด้วยเกวียนเพื่อ ไปแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชนบ้านบ่อน้อยกับชุมชนบ้านบัว มาศ กรณีการเดินทางไปค้าขายของนายฮ้อยของชุมชนบ้านบ่อน้อยร่วมกับชุมชนใกล้เคียง เส้นทางเดินจากหมู่บ้านเคลื่อนขบวนนายฮ้อยไปตามเส้นทางอำเภอบริบือ อำเภอนาเชือก อำเภอปางศิลาทองไปสู่จุดนัดพบที่ ตำบลนาโพธิ์ ซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อไป สัมพบกับขบวนของนายฮ้อยจากจังหวัดสุรินทร์ จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นวิถีการผลิตและ วิถีชีวิตของกระบวนทัศน์กสิกรรมเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบตลาดชาวบ้าน มีความ เชื้อ ความเคารพในสถานที่ พื้นที่ และบุคคล

2. ยุคปฏิวัติเขียว (ปี พ.ศ. 2507 - 2517) การเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2507) การใช้เงินทุนใน การพัฒนาส่งผลต่อกระบวนทัศน์กสิกรรม เพียงแต่ว่าไม่ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีการผลิตและ วิถีชีวิตอย่างทันที ระยะเวลาที่นโยบายเข้ามาในพื้นที่ของชุมชน ประมาณปี พ.ศ. 2507 เป็น จุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงของสภาพพื้นที่ของชุมชน กระบวนทัศน์กสิกรรมที่มีปัจจัย ภายในที่เป็นฐานในการผลิต เริ่มมีการพึ่งพาปัจจัยภายนอกอย่างค่อยเป็นค่อยไป แต่ กระนั้นความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมเป็นเสมือนเสาหลักที่ทำให้ นโยบายรัฐที่ต้องการ ปรับเปลี่ยนต้องอาศัยระยะเวลา การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการยังชีพ ผู้กระบวนการผลิตเพื่อ ค้า การปลูกปอแก้วเพื่อการใช้สอยในครัว เปลี่ยนแปลงเป็นการปลูกปอพันธุ์ผสม เพื่อเป็น สินค้าบรรจุเมล็ดข้าวเพื่อส่งออกไปยังต่างประเทศ เมื่อมีการส่งเสริมการปลูกปอมากขึ้น การ รุกคืบของการปรับพื้นที่จึงถูกรุกคืบไปพร้อมกันทั้ง 3 ระบบ จากตารางเปรียบเทียบเห็นได้ว่า เป็นเกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนย้าย และปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ จาก ปัจจัยการผลิตที่ต้องเริ่มพึ่งพาปัจจัยภายนอก เมื่อสภาพของพื้นที่เปลี่ยนแปลงไป แนวคิดใน วิถีการผลิตและวิถีชีวิตจึงต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ผลตอบแทนจากการปลูกพืชเพื่อการค้าถูกชักนำด้วยมูลค่าด้วยอำนาจเงิน ความหรรษาถูกนำพาเข้ามาด้วยระบบการสาธารณสุขโลก นักลงทุนทั้งที่มีอยู่ในพื้นที่และในพื้นที่

3. กระบวนทัศน์ไต้หวัน (พ.ศ. 2518-2553) จุดเปลี่ยนสำคัญของคำว่าไต้หวัน ที่ผู้วิจัยชี้ให้เห็นว่าการส่งเสริมระบบการเกษตรที่มีอยู่แบบดั้งเดิม การใช้พันธุ์พืชพื้นเมือง สัตว์พื้นเมืองที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพของพื้นที่และธรรมชาติได้อย่างดี เพื่อระบบการเกษตรเชิงพาณิชย์ การปลูกข้าวพันธุ์ กข การปลูกมันสำปะหลัง การปลูกอ้อย การปลูกยางพารา การใช้สารเคมีมากขึ้น การส่งเสริมระบบการชลประทาน การคมนาคม เพื่อให้เกิดการพัฒนาความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ได้ต่อยอดการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ การจ้างแรงงาน ค่าตอบแทนที่ได้จากการเอาแรงไปช่วยเหลือกัน เป็นค่าตอบแทนของเงินที่ได้จากการสนับสนุนของนโยบายของรัฐ กรณีการสร้างฝายคักกักน้ำจากหนองน้ำกินของชุมชน ด้วยค่าจ้างขั้นต่ำ 5 บาท ในปี พ.ศ. 2518 และการสร้างถนนตามแผนงานของการเร่งรัดพัฒนาชนบท ถือว่าเป็นการแบ่งพื้นที่ของชุมชนออกเป็นส่วน ๆ การสูญเสียผลประโยชน์ของชาวบ้านการถูกเวนคืนพื้นที่ เป็นการสร้างความเห็นแก่ตัว จากการได้เปรียบเสียเปรียบของชาวบ้าน การแบ่งฝ�ายในการประชุมที่เรียกว่า “ห้องประชุม” แทนที่ “ศาลาการเปรียญ” ต่างจากกระบวนทัศน์กิจกรรมที่การแบ่งเส้นของพื้นที่ของชาวบ้านถูกขีดกันด้วย ฝาย เหมืองของ คลอง ไล่ไก่ ที่มีเส้นแบ่งพื้นที่ลัดเลาะไปสภาพของภูมิประเทศของระบบนิเวศน์ทั้ง 3 ระบบ ในช่วงระยะเวลานี้เป็นกระบวนทัศน์การผลิตแบบไต้หวันที่เน้นกระบวนการผลิตเกษตรเชิงพาณิชย์ที่เข้มข้น ทำให้สภาพของดิน สิ่งแวดล้อม สุขภาพเสื่อมโทรมตามมาตามมาด้วยปัญหาของการย้ายถิ่นฐานบ้านเกิดเพื่อไปรับจ้าง ในพื้นที่อื่น และละทิ้งหน้าที่การสร้างแนวคิด การถ่ายทอด อบรม สั่งสอน ของครอบครัวจากบรรพบุรุษให้กับลูกหลานที่อยู่ในชุมชน ผลที่ตามมาคุณภาพของคนถูกพัฒนาด้วยการศึกษาในระบบที่ถูกเรียกว่า “โรงเรียน” แทนที่การสอนจากครอบครัว วัด และชุมชน

4. กระบวนทัศน์กิจกรรมไต้หวัน (พ.ศ. 2554 - ปัจจุบัน) ก่อนที่เข้าสู่กระบวนทัศน์กิจกรรมไต้หวัน มีความพยายามของบุคคลที่เป็นต้นแบบในชุมชนที่พยายามในการสร้างแนวคิด แนวปฏิบัติให้กับชุมชนเพื่อนำไปปฏิบัติ กรณีการปลูกยางพาราของ นายอิน ปรานี ที่ผสมผสานระหว่างการใช้ปุ๋ยอินทรีย์กับปุ๋ยเคมี ในปี พ.ศ. 2537 ได้รับรางวัลการประกวดกลอนลำปางพารา ชนะเลิศการประกวดระดับภาคตะวันออกเฉียง ปี พ.ศ. 2548 เข้าร่วมการประกวดหมู่บ้าน ลด ละ เลิก อบายมุข ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับจังหวัด ปี พ.ศ. 2549 ได้รับการเยี่ยมชมจาก ผู้ว่าราชการจังหวัด ในขณะนั้น และได้ต้อนรับคณะอดีต

นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร มีการเข้าร่วมการอบรมการทำเกษตรอินทรีย์ ได้รับทุนในการพัฒนา เพื่อสามารถผลิตปุ๋ยอินทรีย์ในชุมชน แต่แล้วด้วยพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาคือการพัฒนาองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นกับตัวบุคคล การจัดการและการบริหาร ทั้งตัวงบประมาณ ตัวบุคลากรและปัจจัยทั้งภายใน ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องเป็นสิ่งที่สำคัญ การมองระบบของพัฒนาแบบองค์รวม ที่จะนำไปใช้กับชาวบ้าน การให้ความรู้ การปฏิบัติที่ถูกต้องให้เหมาะสมกับสภาพของบริบท ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม การวิเคราะห์ลักษณะแบบนี้จะต้องถูกสร้างเพื่อให้ชุมชนมีความเข้าใจการพัฒนาภายใต้สภาพของระบบนิเวศน์ที่ถูกทำลายมาหลายสิบปี การขับเคลื่อนกระบวนการทัศนคติกรรมไต้หวัน ได้มาจากการร่วมคิดของชาวบ้านกับผู้วิจัยว่าจะสามารถแก้ปัญหาที่มีอยู่ในชุมชนที่มีอยู่หลายปัญหา การวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน การทำความเข้าใจร่วมกัน ลักษณะที่กล่าวมาเช่นนี้ชาวบ้านเองไม่สามารถที่มีความมั่นใจในแนวคิด และแนวปฏิบัติได้ ถึงแม้ว่าจะมีเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องที่เข้าใจความรู้ อบรม หลายครั้ง ความล้มเหลวหลายครั้งนี้เองทำให้ตัวชาวบ้าน และชุมชนไม่มีความมั่นใจ สุดท้ายต้องพึ่งพา สารเคมี และการลงทุนที่สูง อันเนื่องมาจากสภาพของพื้นที่ ๆ เสื่อมโทรม

การเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศนไต้หวันสู่กระบวนการทัศนคติกรรมไต้หวัน จึงได้เริ่มต้นจากการร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมพัฒนา การลดการใช้สารเคมีในชุมชน การส่งเสริมความรู้ในการกสิกรรมแบบดั้งเดิมผสมกับการกสิกรรมแผนใหม่ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน การทดลองในการปฏิบัติจากการเริ่มต้นการเข้ารับการฝึกอบรมจากศูนย์ การศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ การนำแนวคิดที่ได้รับความรู้ดังกล่าวมาปรับใช้กับพื้นที่มีข้อตกลงร่วมกันในการปลูกพืชทั้งหมด 4 รูปแบบ เพื่อลดต้นทุน เพื่อลดหนี้สิน เพื่อรักษาสุขภาพ เพื่อรักษาระบบนิเวศทางธรรมชาติได้แก่ การปลูกพืชเชิงเดี่ยว การปลูกพืชหมุนเวียน การปลูกพืชผสมผสาน และการปลูกพืชเพื่อบริโภค โดยมีเกษตรกรที่จิตอาสาที่จะนำองค์ความรู้ที่ได้รับ จำนวน 30 ราย และจากการติดตามการประเมินในพื้นที่ มีเกษตรกรจำนวน 8 รายที่ประสบความสำเร็จตามข้อตกลงด้วย หลักธรรม ทิฎฐธัมมิกัตถะ “หัวใจเศรษฐกิจ” คือ การมุ่งมั่นรักษาความรู้ การรู้จักคบหาและให้ความรู้แลกเปลี่ยน ประสพการณ์ มีจิตอาสาในการร่วมกิจกรรม และมีความพอเพียงในตนเอง สามารถเพิ่มการผลิตในการปลูกพืช จุดเปลี่ยนกระบวนการทัศนไต้หวันสู่กระบวนการทัศนคติกรรมไต้หวัน จากการศึกษาปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในปีแรก การปลูกข้าวปลอดสารพิษเป็นกระบวนการผลิต การปลูกข้าวไร่พันธุ์ข้าวหอมภูพานในปีแรกที่เกษตรกรต้นแบบได้ร่วมกันปลูกในพื้นที่ตนเองจากที่เคยปลูก

มันสำปะหลัง อ้อยทุกปีจำนวน 70 ไร่ ในปีที่ 2 สามารถขยายแนวคิด จำนวน 150 ไร่ และขยายแนวคิดดังกล่าวไปสู่เกษตรกรในชุมชนอื่น บนฐานคิด แบ่งปัน เกื้อกูล พึ่งพาตนเอง และมีความสุขในสภาพของเศรษฐกิจทุกวันนี้ที่ต้องต่อสู้กับปัญหาครอบครัว ค่าครองชีพที่สูงขึ้น ภาวะของความเครียด ความเหนื่อยล้า จากปัญหาของหนี้สิน ปัญหาของชุมชน ผลประโยชน์ และความขัดแย้ง การแตกแยกทางความคิดดังกล่าวล้วนแล้วแต่ทำให้การพัฒนาเกิดความล่าช้า แต่ด้วยแนวคิดของเกษตรกรต้นแบบที่ต้องการปฏิบัติค่อยเป็นค่อยไปแต่มีความแน่นอน และประสบความสำเร็จ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อวิถีการผลิต 3 กระบวนการที่ต้น

ประเด็น	กระบวนการที่ต้นกิจกรรม (ก่อนปี พ.ศ. 2507)	ยุคปฏิวัติเขียว (ปี พ.ศ. 2507-2517)	กระบวนการที่ต้นที่บ้าน (2518-2553)	กระบวนการที่ต้นกิจกรรมที่บ้าน (2554-ปัจจุบัน)
ปัจจัยการผลิต พันธุ์ข้าว	ใช้พันธุ์ข้าวพื้นบ้านที่มีทั้งข้าวเหนียวและข้าวเจ้า ซึ่งแข็งแรงทนต่อธรรมชาติแวดล้อมแต่ไม่ทน "ไม่ดี"	ข้าวที่ใช้ในการเพาะปลูกเริ่มมีพันธุ์ ข้าวที่ราชการส่งเสริมปลูกร่วมกับ พันธุ์พื้นเมือง คือ ข้าวเหนียว กข 6	เปลี่ยนพันธุ์ข้าวเหนียว กข 6 ในการ เพาะปลูก และปลูกเพื่อขาย	การเปลี่ยนพันธุ์ข้าว ข้าวเหนียวพันธุ์ หอมภูพานเพื่อการเลี้ยงชีพและการขาย
เครื่องมือในการ ทำนา	เครื่องมือการผลิตที่สำคัญ คือ โถ คราด จอบ เสียม เดียว มีด พร้า กระดิ่ง เขือก ค้อนตีข้าว	เริ่มมีการนำเอาเครื่องจักรมาใช้ใน การปรับพื้นที่และนำปุ๋ยเคมีมาใช้ เพื่อเพิ่มผลผลิต	ส่วนใหญ่ใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ พื้นบ้านในการทำนา ใช้รถไถเดิน ตาม รถไถขนาดใหญ่ ปุ๋ยเคมี สารเคมี	ใช้รถไถนาเดินตามและเหมาะสมกับ พื้นที่ "ไม่ไถดินหลายครั้งเกินความ จำเป็น เป็นการเพิ่มต้นทุน
การเตรียมดิน แรงงานคน/ สัตว์	การใช้แรงงานคนและสัตว์ในการเตรียมดิน จาก การไถอะ ไถแปร และเตรียมแปลงเพาะพันธุ์ต้น กล้า โดยศึกษาสภาพภูมิอากาศตามฤดูกาลของ ธรรมชาติ "ไม่มีการเร่งระยะเวลา ทำงานที่ละน้อย ๆอาศัยความขยัน อดทน"	แรงงานมาจากโนคริวเรื่อนและเริ่ม มีการจ้างแรงงานจากนอกชุมชน มีการเร่งเวลาในกระบวนการผลิต	เปลี่ยนมาทำนาหว่าน ส่วนใหญ่เป็น แรงงานจ้างและแรงงานครัวเรือน การสร้าง "คึกฤทธิ์" เป็นการเริ่มต้นที่ ราคา 5 บาท ต่อวัน เพื่อให้การผลิต เสร็จทันใจ เพื่อไปรับจ้างกับพื้นที่อื่น และเพิ่มค่าแรงอย่างต่อเนื่อง	เปลี่ยนมาทำนาหว่าน นาดี และนา หยอด โดยเฉพาะนาหยอดที่ในพื้นที่ ดอน สามารถใช้ระยะเวลาไม่เกิน 90- 100 วัน เป็นข้าวไม่ไวต่อช่วงแสง หรือ ข้าวดอ โดยเน้นการลดต้นทุนเพิ่ม ผลผลิต โดยเฉลี่ย 575 บาทต่อไร่

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ประเด็น	กระบวนการต้นกสิกรรม	ยุคปฏิวัติเขียว	กระบวนการต้นไร่บ้าน	กระบวนการต้นกสิกรรมไร่บ้าน
การเพาะปลูก	(ก่อนปี พ.ศ. 2507) การปักดำมีระยะเวลาของต้นกล้ามีความเหมาะสมของช่วงระยะเวลา การหยอดข้าวตามพื้นที่ ๆ ไม่สามารถปักดำได้ ปรับสภาพตามบริบทนั้นๆ	(ปี พ.ศ. 2507-2517) เริ่มมีการหว่านข้าวแทนการปักดำ เนื่องจากเห็นว่าสะดวกและง่ายต่อการปฏิบัติ	(2518-2553) ส่วนใหญ่ใช้การหว่านข้าวแทนการปักดำ ระยะเวลาเพื่อไปรับจ้างมาใช้หนี้จากการทำนาที่มีต้นทุนสูง มีภาระหนี้สินที่มากขึ้น	(2554-ปัจจุบัน) ใช้การหยอดข้าวมาเพิ่มกับการหว่าน เพื่อเพิ่มผลผลิต ทำนาต้นทุนต่ำอนาคตมีแนวทางการลดหนี้
การบำรุงรักษาปัจจัยการผลิต	การนำเอาเมล็ดข้าวมาเป็นปุ๋ยในการบำรุงดิน ปรับสภาพดินให้มีคุณภาพดี และที่สำคัญทำให้ข้าวที่ปลูกมีกลิ่นหอม	เริ่มมีการนำปุ๋ยเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิตใช้ปราบศัตรูพืช	ใช้ปุ๋ยเคมีเป็นหลักเพื่อเพิ่มผลผลิตใช้สารเคมี กำจัดศัตรูพืชมีส่วนน้อยที่ยังคงใช้แนวคิดแบบดั้งเดิมอยู่	ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพเพิ่มขึ้นลดการใช้สารเคมี ยา เกิดแนวทางการกสิกรรมแบบดั้งเดิมเพิ่มขึ้น
การเก็บเกี่ยวและนวดข้าว	การเก็บเกี่ยวผลผลิตมีการใช้แรงงานจากคนและสัตว์เป็นหลัก เครื่องมือที่ใช้เป็นเทคโนโลยีแบบพื้นบ้านเช่น การใช้สัตว์เทียมเกวียนในการขนส่ง การใช้ดีดข้าว ข้องนดีข้าว	การเกี่ยวข้าวและการนวดข้าว ยังใช้แรงงานคน การเกี่ยวข้าวและนวดข้าว เหมือนช่วงที่ 1	ถ้าเป็นจ้างเจ้าใช้รถเกี่ยวนวดในการเก็บเกี่ยวข้าวส่วนข้าวเหนียวใช้แรงงานคนในการเกี่ยวข้าว ส่วนการนวดข้าวเปลี่ยนใช้เครื่องนวดข้าวแทน	เริ่มมีการใช้เครื่องตัดหญ้าแบบตัดขวางตัดข้าวมาใช้ทดแทนการใช้รถเกี่ยวผสมกับการเกี่ยวด้วยแรงงานคน การใช้เครื่องนวดข้าวแบบขนาดเล็ก

การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์

“การปฏิวัติเขียว” ประเทศต่าง ๆ ในโลก โดยเฉพาะทางแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ถือว่าเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญก็ได้ขับเคลื่อนตามกระแสคลื่นแห่งการปฏิวัตินี้เช่นกัน การเกิดขึ้นเร็วช้าเป็นไปตามบริบทของแต่ละประเทศ ในขณะที่การปฏิวัติเขียวกำลังคืบคลานเข้ามาในนั้น เป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ประเทศไทยกำลังเตรียมการปรับเปลี่ยนตามกระแสคลื่นของการพัฒนาเกษตรเช่นเดียวกัน เริ่มต้นด้วยการพัฒนาที่มีฐานคิดจากผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศ จนเกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของประเทศไทย การก้าวตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจส่งผลให้ระบบเกษตรกรรมมีการเคลื่อนตัวตามระลอกคลื่นของการพัฒนาถึงแม้ในช่วงต้นที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจได้เริ่มมีการขับเคลื่อนบ้างแล้ว แต่กระแสของคลื่นแห่งการพัฒนายังไม่ส่งผลกระทบต่อระบบเกษตรกรรมอย่างชัดเจน การเปลี่ยนผ่านจากระบบเกษตรกรรมแบบยังชีพ (Subsistence agriculture) ที่เป็นกระบวนทัศน์กสิกรรมเดิม ไปสู่ระบบเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ (Commercial agriculture) หรือ กระบวนทัศน์ไต้หวัน จึงยังไม่เห็นผลในทันที ด้วยเหตุที่ต้องอาศัยการพัฒนาโครงสร้างทางการเกษตรที่ต้องใช้ระยะเวลาในการก่อสร้างตัวพอสมควร อย่างเช่นการพัฒนาชลประทานกว่าเขื่อนจะสร้างเสร็จและใช้งานได้ก็ต้องใช้ระยะเวลาหลายปี ดังนั้นในช่วงต้นของการดำเนินการตามแผนพัฒนาฯ จะเป็นช่วงที่ยังคงมีร่องรอยของกระบวนทัศน์กสิกรรมเดิมอยู่ ชุมชนบ้านบ่อน้อยได้รับผลกระทบตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507 เป็นต้นมา กระบวนทัศน์กสิกรรมจึงถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นกระบวนทัศน์ไต้หวันที่ถูกครอบงำด้วย กระแสนิยม สร้างสร้างระบบสาธารณสุข โภค การชลประทาน และการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้น

1. มันสำปะหลัง เป็นพืชเศรษฐกิจที่ได้เข้ามาในปี พ.ศ. 2523 เป็นปีแรกของการเริ่มต้นของการปลูกมันสำปะหลังรายแรกของชุมชนบ้านบ่อน้อยจากพื้นที่ ๆ เคยปลูกโป๊เปลี่ยนแปลงมาทำการปลูกมันสำปะหลัง เพราะว่ามีราคาที่แน่นอนและดีกว่า

2. อ้อย เป็นพืชเศรษฐกิจที่ได้เข้ามาหลังจากนั้น 1 ปีการส่งเสริมการปลูกอ้อยเพื่อส่งเข้าสู่การผลิตน้ำตาลของโรงงานอุตสาหกรรมการเพิ่มการใช้ปุ๋ยเคมีมากขึ้น และ มีการใช้เครื่องจักรกลมาทดแทนแรงงานจากสัตว์ ใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในปีพ.ศ.

3. ยุคาลิปต์ส เป็นพืชเศรษฐกิจที่เข้ามาต่อจากมันสำปะหลังและอ้อย เนื่องจากยุคาลิปต์สเป็นพืชที่ต้องการน้ำมาก ส่งผลต่อคุณภาพของดินเกิดความแห้งแล้ง พืชที่ปลูกบริเวณรอบข้างไม่สามารถเติบโตได้ ไม้เว้นแม้กระทั่งต้นข้าว

4. ยางพารา ได้เข้ามาในช่วงปี พ.ศ. 2533 เน้นการผลิตเพื่อการค้าตลาด นโยบายรัฐบาล ที่ต้องอาศัยปัจจัยภายใน ได้แก่ ทุน แรงงาน ที่ดินระบบชลประทานเพื่อเพิ่มผลผลิตในการเกษตรการใช้เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีส่งผลทำให้ต้นทุนในการผลิตค่อนข้างสูงในช่วงเจอภัยแล้ง ผลผลิตตกต่ำไม่คุ้มต่อการลงทุน

การเปลี่ยนย้ายกระบวนทัศน์ เป็นกระบวนทัศน์ที่เป็นระบบธรรมชาติที่ต้องเกิดขึ้นตามยุคสมัยและบริบทที่แวดล้อมเปลี่ยนไป จากที่กล่าวมาทำให้ชุมชนในสังคมไทยเกิดการเปลี่ยนย้ายกระบวนทัศน์ เป็นกระบวนทัศน์ที่ต้องตอบสนองผลของเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ที่มากับการปฏิวัติเขียว ทำให้ผลผลิตชุมชนเพิ่มขึ้นสูงมาก เกษตรกรรายใหญ่ส่วนหนึ่งมีรายได้ที่ดีขึ้น แต่ในทางกลับกันก็เกิดผลกระทบตามมาอีกมากมาย โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยที่ยากจน ไม่สามารถปรับตัวเข้าหาอันเนื่องจากข้อมูลข่าวสารซึ่งยากต่อการเข้าถึงการพัฒนาแบบนี้ผลกระทบที่สำคัญคือ เกิดความแตกต่างกันทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในชนบทขึ้นเพราะบริบทพื้นที่ของชุมชนนั้นแตกต่างกัน เกิดช่องว่างระหว่างรายได้ของเกษตรกรที่ร่ำรวย กับเกษตรกรที่ยากจน ติดตามมาด้วยปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากชุมชนชาวบ้านต้องปรับใช้เทคโนโลยีการผลิตที่ลดแรงงานคน เช่นมีการเปลี่ยนจากการปลูกข้าวด้วยวิธีปักดำมาปลูกด้วยวิธีการหว่าน การใช้เครื่องจักรกลการเกษตรแทนการไถนาด้วยสัตว์ ในการเตรียมดิน และการเก็บเกี่ยว การใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี เกิดสารเคมีตกค้าง และชาวบ้านยากจนที่ไม่มีทุนในการผลิตมากพอก็พบกับภาวะขาดทุน ทั้งด้านขาดแคลนแรงงานของลูกหลานที่หนีไปทำงานนอกภาคการเกษตร ต้องพึ่งแรงงานจ้างหรือไม่ก็ใช้เทคโนโลยีที่ลดแรงงานคน ซึ่งต้องใช้ทุนสูงขึ้น หากปริมาณผลผลิตตกต่ำ หรือราคาผลผลิตตกต่ำ ชาวบ้านก็ต้องพบกับสภาพของการขาดทุน เกิดหนี้สินตามมา และสุดท้ายต้องสูญเสียที่ดินในที่สุด ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตของชุมชน

ทำให้กระบวนทัศน์วิถีกรรมของชุมชนบ้านบ่อน้อยที่เคยมีวิถีการผลิตและวิถีชีวิตที่เรียบง่ายปลูกพืชพันธุ์พื้นเมืองเพื่อมีไว้กินมีเหลือไว้แลกเปลี่ยนสินค้า การเลี้ยงสัตว์พันธุ์พื้นเมืองเพื่อเป็นอาหารในครัวเรือน การรู้จักปรับตัวตามธรรมชาติและบริบทของพื้นที่ การทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ แบบไม่มีต้นทุน สู่การเปลี่ยนย้ายกระบวนทัศน์วิถีกรรมไทบ้านเป็นการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ปอ มันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา เพื่อตอบสนอง

การตลาดตามนโยบายรัฐบาล ที่ต้องอาศัยปัจจัยภายใน ได้แก่ ทุน แรงงาน ที่ดิน ระบบน้ำชลประทาน เพื่อเพิ่มผลผลิตการใช้เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีที่มากเกินความจำเป็น

ส่งผลทำให้ต้นทุนในการผลิตค่อนข้างสูงในการผลิตสูงการเริ่มต้นเพาะปลูกก็คิดถึงหนี้โดยใช้ทุนทางการเงินเป็นตัวตั้งในการทำงานด้วยการซื้อและการจ้างคือ การซื้อปุ๋ยเคมี ใช้สารเคมีใช้เครื่องจักรกลการเกษตรที่ไม่เหมาะสมกับการผลิต การปนเปื้อนเมล็ดพันธุ์พืชต้องคอยซื้อใหม่ในฤดูการผลิต เกิดปัญหาที่รุนแรงชาวบ้าน ขาดความรู้ความเข้าใจ ความท้อแท้และความไม่มั่นใจในการทำเกษตร ตามสภาพของดินฟ้าอากาศที่แปรปรวนตามสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะเรื่องของการใช้ปุ๋ยซึ่งในอดีตไม่ต้องพึ่งพาปุ๋ยเคมีเพราะเนื่องจากชาวบ้านบ่อน้อยมีการเลี้ยงสัตว์ได้แก่ โค กระบือ สุกร ไว้คู่กับการดำรงชีวิต ซึ่งปัจจุบันต้องใช้ปุ๋ยเคมีที่มีราคาแพงและใช้จำนวนที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นทุกปีทำให้เกิดหนี้สินตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้ชาวบ้านหลังจากฤดูการเก็บเกี่ยวผลผลิตต้องเดินทางไปทำงานในต่างจังหวัดทั้งครอบครัวไว้ให้คนแก่ดูแลกับบ้าน พร้อมกับลูกหลานของตนเองทำให้เกิดช่องว่างของครอบครัว เกิดปัญหาการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ ปู่ ย่า ตายาย ไม่มีสิ่งสามารถยึดเหนี่ยวทางจิตใจ “มีชีวิตลำบากแต่อยู่ไม่ได้ อยากหวนคืนสู่วิถีดั้งเดิมเหมือนในอดีต”

1. การเลี้ยงสัตว์

1.1 วัว ในอดีตเป็นวัวพันธุ์พื้นเมือง เลี้ยงเพื่อใช้ไถนา การเดินทาง ใช้มูลเป็นปุ๋ย และขาย ส่วนการบริโภคนั้น ส่วนใหญ่เมื่อมีงานเทศกาลเกษตรกรรมนำวัวเพื่อนำมาเป็นอาหาร การเลี้ยงวัวในปัจจุบัน เป็นการปล่อยตามทุ่งนาของตนเองหรือของเพื่อนบ้าน โดยจะปล่อยช่วงเช้าให้วัวหากินเองพอดกตอนเย็นเกษตรกรไปไล่หรือด้อนวัวกลับบ้าน เพราะในอดีตวัวมีเป็นจำนวนมาก วัวอาจหลงฝูงไปกับวัวเพื่อนบ้านต่างหมู่บ้าน ปัจจุบันมีพันธุ์พื้นเมืองและพันธุ์ผสม ส่วนมากเลี้ยงเพื่อไว้ขาย ใช้ปุ๋ยคอกและบริโภคนในช่วงเทศกาลการเลี้ยงในปัจจุบันเกษตรกรต้องเดินตามเพื่อป้องกันวัวเข้าแปลงนาหรือไปกัดกินพืชของเพื่อนบ้าน เนื่องจากในปัจจุบันพื้นที่เลี้ยงสัตว์ลดลง รวมถึงมีการวางแผนฟางข้าวในแปลงนา บางรายเก็บไว้ให้วัว ของตนเองหรือเก็บไว้เพื่อขาย

1.2 กระบือ การเลี้ยงกระบือในอดีตเพื่อใช้งานสำหรับไถนา ปัจจุบันการเลี้ยงกระบือลดลงเนื่องจากเกษตรกรหันมาใช้รถไถนาเดินตาม รถแทรกเตอร์แทนรูปแบบและสถานที่เลี้ยงเช่นเดียวกับการเลี้ยงวัว

ในอดีตการเลี้ยงวัวเลี้ยงกระบือปล่อยเลี้ยงตามทุ่งนา ป่าทามหรือที่สาธารณะ การเลี้ยงเลี้ยงวัว ควาย เลี้ยงเพื่อไว้ใช้งานในการไถนา เทียมเกวียน ขาย และเพื่อบริโภคการบริโภคส่วนใหญ่จะฆ่าเฉพาะเทศกาล งานบุญประเพณี และใช้มูลสัตว์เป็นปุ๋ยใส่ในแปลงนา ปัจจุบันเกษตรกรมีพื้นที่เลี้ยงจำกัดเนื่องจากพื้นที่สาธารณะถูกบุกเบิกเป็นพื้นที่นา เกษตรกรมีการเก็บฟางข้าวไว้เป็นอาหารสัตว์เก็บเป็นเส้นแล้วนำไปกองไว้หรือเรียกว่า “รอมข้าว” และอัดเป็นก้อน บางครัวเรือนมีพื้นที่บ้านเหลือปลูกหญ้าไว้เป็นอาหารวัวต่อมามีการใช้เทคโนโลยีเข้ามาแทนแรงงานสัตว์ทำให้บทบาทการใช้แรงงานจากสัตว์น้อยลง การเลี้ยงในปัจจุบันจึงเป็นการเลี้ยงเพื่อจำหน่าย เพื่อบริโภคและใช้มูลเป็นปุ๋ย

1.3 หมู ในอดีตเกษตรกรเลี้ยงเอาไว้ข้างเล้าข้าว เนื่องจากสะดวกในการให้อาหาร เพราะอาหารที่ได้มีส่วนมากมาจากเศษอาหาร การต้มคั้นกล้วย ต้มข้าวที่เหลือจากการบริโภค รำข้าวที่ได้มาจากการตำข้าว ทำให้หมู เป็นสัตว์เลี้ยงที่อยู่คู่กับชุมชน มูลสัตว์ที่ได้ก็นำไปใส่พืชผักสวนครัว

1.4 เปิดและไถ่พื้นเมือง เลี้ยงเอาไว้เพื่อให้คู้ยเคี้ยในบริเวณบ้านเรือนแต่มีการสร้างโรงเรือนแบบชาวบ้านไว้เพื่อกักไว้ในพื้นที่ ๆ เหมาะสม ข้อดีของการเลี้ยงเปิด ไถ่ไว้ในบ้านคือไว้เป็นอาหารของครัวเรือน อาหารที่ใช้เลี้ยงก็มาจากรำข้าว ข้าวเปลือก เศษอาหาร นอกจากนั้น ไถ่พื้นเมืองถือว่าเป็นเครื่องมือกำจัดแมลงวัน ตะขาบ ได้เป็นอย่างดีจากการที่คู้ยเคี้ย

1.5 การประมงชาวบ้าน ใช้เครื่องมือหาปลา ซึ่งสอดคล้องกันกับระบบนิเวศที่สลับซับซ้อนและฤดูกาล วิธีการหาปลาบางชนิดแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และแนวคิดของคนต่อธรรมชาติ เช่น นั่งร้านดักจิบบริเวณท่าแจ้ง หรือกั้นแควของลำห้วยเพื่อจับปลา ชาวบ้านเชื่อว่าถ้ามีการกั้นแควลำห้วยเพื่อจับปลาแล้ว ไม่ปล่อยน้ำให้เป็นอิสระดังเดิม ต่อไปก็จะไม่มีปลากิน ภูมิปัญญาแห่งสายน้ำ วิธีการใช้เครื่องมือหาปลาทั้งที่เป็นเครื่องมือพื้นบ้านและเครื่องมือสมัยใหม่ที่นำเข้ามาจากที่อื่น เจ้านกออกเป็นประเภท คือ เครื่องมือประเภทดักปลา เครื่องมือประเภทที่ใช้เหยื่อล่อ เครื่องมือที่ใช้จับปลา และมีวิธีการหาปลาโดยไม่ใช้เครื่องมือหาปลาพบ 2 วิธีคือ ตักแหการหาปลาด้วยวิธีการอย่างนี้ต้องอาศัยความร่วมมือของคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป นอกจากนี้ยังมีเครื่องมือช่วยในการหาปลา 2 ชนิดคือ เรือและ รวมทั้งเหยื่อที่ใช้ในการหาปลาส่วนข้อมูลอื่นได้เก็บเรื่อง ความรู้เกี่ยวกับการหาปลาในแม่น้ำชี พื้นที่ในการหาปลาในแม่น้ำชี คนหาปลาในแม่น้ำชีมีการแบ่งพื้นที่ในการหาปลาออกเป็น 2 ส่วน คือ ในแม่น้ำชีและ ห้วยสาขาที่ไหลลงแม่น้ำชี คนหาปลาถือว่าเป็นพื้นที่

ส่วนรวมที่ทุกคนมีสิทธิในการเข้าไปใช้พื้นที่ในการหาปลาได้อย่างเท่าเทียมกัน อย่างเช่นในแม่น้ำชี คนหาปลาที่บ้านก็จะเข้าไปวางตาข่ายดักปลาซ็อน ๆ กันหลายคนได้ เกษตรเริ่มลดระดับหลังฤดูฝนเกิดเป็นหาดพื้นที่อันอุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุที่พัดพามากับสายน้ำเหล่านี้คือแปลงเกษตรของชาวบ้านริมฝั่งน้ำ โดยปลูกพืชต่างๆ กว่า 10 ชนิด เช่น พริก ถั่ว มะเขือ แตงโม บวบ เพื่อบริโภคครัวเรือนหรือนำไปแลกเปลี่ยนในชุมชนเกษตรริมน้ำสร้างความมั่นคงทางอาหารแก่ชุมชนริมฝั่งลุ่มน้ำชีบ้านบ่อน้อยตลอดฤดู

1.6 การคมนาคม ปี พ.ศ. 2521 มีถนนเข้ามาในหมู่บ้านลักษณะของถนนเป็นถนนลูกรัง จากนั้นนโยบายกระจายรายได้สู่ชนบทของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 4 ที่มุ่งสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นสู่ชนบท เมื่อมีการสร้างถนนเข้าหมู่บ้านก็มีการจ้างแรงงานขั้นต่ำ 5 บาท มีการแบ่งพื้นที่การเพาะปลูกระหว่างฝั่งถนนด้านตะวันออก และพื้นที่การเพาะปลูกฝั่งตะวันตกจากนั้นได้รับการปรับปรุงเป็นถนนลาดยางในปี พ.ศ. 2539

1.7 การชลประทาน แต่เดิมมีเพียงระบบการจัดการน้ำแบบพื้นบ้าน มีอ่างเหมือง คลองไส้ไก่ และลำห้วย ฝ่ายน้ำกินหรือหนองน้ำ จากนั้น ปี พ.ศ. 2538 มีแหล่งน้ำ “หนองน้ำ” ที่ได้รับงบประมาณขุดลอกเป็นสระน้ำขนาดใหญ่ในปีเดียวกัน และในปีพ.ศ. 2549 ได้รับการจัดสรรงบประมาณให้ขุดสระติดกับที่ดินสาธารณะ จำนวน 2 ไร่ เพื่อกักเก็บน้ำใช้ในฤดูแล้ง

เมื่อโครงสร้างด้านการเกษตรได้พัฒนาอย่างสมบูรณ์ การเคลื่อนตัวของระบบเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ก็รวดเร็วทำให้กระบวนการที่สนับสนุนกำลังเสื่อมสลายทุกขณะ ตอกย้ำวิถีการผลิตลงไปในแนวคิดและจิตสำนึกของเกษตรกรอย่างแนบแน่นจนยากที่จะมีทางเลือกอื่นเข้ามาแทรกได้ หากแต่ผลกระทบทางด้านลบก็ค่อยแสดงตัวออกมาตามกาลเวลาที่ผ่านไป วิถีแห่งการผลิตตามระบบเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์สู่กระบวนการที่แยกกันไม่ออก แต่ไม่ใช่ความต้องการของชุมชนให้เป็นอยู่อย่างนี้ ชุมชนจึงต้องการทางออก เพราะเป็นสิ่งที่ไม่ดีที่สุดสำหรับเกษตรกรทุกคน เพราะปัจจุบันกระบวนการผลิตได้ของเกษตรกรส่งผลกระทบต่อสมดุลในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านระบบนิเวศทางธรรมชาติ ด้านสุขภาพของคนชุมชน ด้านวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ตารางที่ 5 เปรียบเทียบวิธีการผลิตและวิถีชีวิต กระบวนการทั้งหมดทั้ง 3 ยุค (บรรยายตาราง)

ประเด็น	กระบวนการทั้งหมดกิจกรรม	ยุคปฏิวัติเขียว	กิจกรรมแบบพาณิชย์	กิจกรรมแบบ
ข้าว	ก่อนปี พ.ศ. 2507 ปลูกพันธุ์ข้าวเหนียวพันธุ์พื้นเมือง และข้าวเจ้า ทั้งข้าวเหนียว ข้าวกลาง และข้าวเหนียว	ปี พ.ศ. 2507-2517 เริ่มปรับเปลี่ยนสายพันธุ์ข้าวใหม่ แทนที่สายพันธุ์พื้นเมือง	2518-2553 ใช้พันธุ์ข้าวสายพันธุ์ใหม่อย่างเต็มรูปแบบ หลากหลายสายพันธุ์	พฤษภาคม 2554-ปัจจุบัน เริ่มมีการปรับใช้พันธุ์พืชและพันธุ์ข้าวที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่มากขึ้น
วัตถุประสงค์	ปลูกเพื่อเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว เป็นสินค้าแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน เป็นข้าวโภชนาการ มีกลิ่นหอม	เพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐที่ต้องการเพิ่มผลผลิตเพื่อส่งออกข้าวสู่ตลาดโลก	เน้นเพื่อการขายสู่ท้องตลาดเป็นหลัก ไม่มีข้าวที่ไว้สำหรับเป็นข้าวโภชนาการ	เน้นการปลูกไว้เพื่อบริโภคที่เหลือไว้ขายในยามจำเป็น
ผู้เกี่ยวข้อง	ปลูกพันธุ์พื้นเมือง ที่ได้รับการคัดเลือกพันธุ์ และการเก็บรักษาเป็นมรดกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ	เริ่มเปลี่ยนสายพันธุ์เพื่อเพิ่มผลผลิต ตอบสนองทางการตลาด	ใช้พันธุ์ข้าวสวนครัวสายพันธุ์ที่ได้รับการปรับปรุงที่มีขายตามท้องตลาด	มีการเพาะปลูกพืชผักสวนครัวพื้นเมืองมากขึ้นมีการเก็บรักษามรดกพันธุ์เอาไว้
วัตถุประสงค์	เป็นไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน และแบ่งปันญาติพี่น้อง	ปลูกไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน แบ่งปันญาติพี่น้องและแบ่งขายในชุมชน	ปลูกเพื่อการขายสู่ท้องตลาดเป็นหลัก การปลูกแบบพอเพียงตลอด เป็นการซื้อกินเป็นหลัก	การปลูกที่เน้นไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือนที่เหลือเอาไว้ขายให้กับญาติพี่น้อง

จากการเปรียบเทียบกระบวนการวนทัศน์ทั้ง 3 กระบวนการวนทัศน์นั้น จะเห็นได้ว่ายุคของการปฏิวัติเขียวเป็นนโยบายสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตและวิถีชีวิตคนในชุมชนบ้านบ่อ น้อยเกิดการเปลี่ยนย้ายกระบวนการวนทัศน์กิจกรรม ผู้กระบวนการวนทัศน์ไทบ้าน การกลไกกรรมที่ใช้สารเคมีเพิ่มมากขึ้นไปเรื่อย ๆ วิถีการผลิตและวิถีชีวิตแบบเดิมของชุมชนบ้านบ่อ น้อย กลไกกรรมเพื่อยังชีพ ที่มีความลำบากแต่ก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ปลูกพืชมีไว้เพื่อยังชีพ ส่วนที่เหลือเพื่อไว้แลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชน การเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาหารในครัวเรือนและมีปุ๋ยมูลสัตว์เพื่อใช้ในการปลูกพืช การรู้จักปรับตัวตามธรรมชาติและบริบทของพื้นที่ การทำนา ทำไร่ ทำสวน แบบไม่มีต้นทุน ผู้การเปลี่ยนย้ายกระบวนการวนทัศน์ไทบ้าน เพื่อตอบสนองกระแสทุนนิยมตามนโยบายของรัฐ เริ่มต้นใน การเพาะปลูก ป่อ เพื่อส่งให้กับพ่อค้าคนกลาง เพื่อส่งโรงงาน การเข้ามาของพันธุ์ข้าวสายพันธุ์ใหม่มาแทนที่ข้าวจำนวนกว่า 20 ชนิด ได้แก่ ข้าว ข้าวปลาชีว ข้าวเหนียวแดง ข้าวปลาชีวข้าวขาวกลาง ข้าวตอ ข้าวเจ้าลอย ข้าวซี่ตม ข้าวอีค้าง ข้าวกำผาย ข้าวนางนวล อื่น ๆ และเริ่มมีการใช้สารเคมีในการเพาะปลูกข้าว การเปลี่ยนย้ายกระบวนการวนทัศน์ที่สำคัญ มีการพัฒนาระบบชลประทานในชุมชนมีการจ้างแรงงานโดยค่าจ้างขั้นต่ำอยู่ที่ 5 บาทในการก่อสร้างฝายกั้นน้ำ “คึกฤทธิ์” เริ่มมีการปลูกมันสำปะหลัง อ้อย และมีความหลากหลายของระบบเกษตรทดแทนการปลูก ป่อ มีการใช้เครื่องจักรกลมาทดแทนแรงงานจากสัตว์ ใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

การปลูกยางพาราทดแทนการปลูกมันสำปะหลัง อ้อย มีผู้ป่วยจากการใช้สารเคมีในการเกษตรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านขายที่ดิน สัตว์เลี้ยงเพื่อซื้อเครื่องจักรการเกษตร และใช้เทคโนโลยีเพิ่มขึ้นการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวอย่างเต็มรูปแบบ เพื่อเป็นการตอบสนองวิถีการผลิตกิจกรรมเชิงพาณิชย์ เน้นการผลิตเพื่อการค้าตลาด นโยบายรัฐบาล ที่ต้องอาศัยปัจจัยภายใน ได้แก่ ทุน แรงงาน ที่ดิน ระบบชลประทาน เพื่อเพิ่มผลผลิตในการเกษตรการใช้เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีส่งผลทำให้ต้นทุนในการผลิตค่อนข้างสูงในช่วงเจอกภัยแล้ง ผลผลิตตกต่ำไม่คุ้มต่อการลงทุน แรงงานเริ่มอพยพแบบชั่วคราวไปรับจ้างต่างชุมชน ส่วนรัฐบาลมีสินเชื่อให้ชาวบ้านกู้เพื่อการลงทุน เกิดการมีหนี้ จากการลงทุนที่ไม่คุ้มค่า การใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมี เครื่องจักรกลการเกษตรมีผลการสุขภาพร่างกายของชาวบ้านทั้งทางตรงและทางอ้อม การปนเปื้อนเมล็ดพันธุ์พืชต้องพันธุ์ข้าวใหม่ในฤดูการผลิต ชาวบ้าน ขาดความรู้ความเข้าใจไม่สามารถจัดการปัญหาด้วยตนเองได้ ทำให้แรงงานจากชุมชนชุมชนบ้านบ่อ น้อยก็ต้องเดินทางไปรับจ้างในเมืองและต่างจังหวัด การอพยพแรงงานเริ่มต้นแบบถาวรเพื่อหาเงินมาเป็นทุนในการทำนา แต่การลงทุนก็ไม่คุ้มกับผลผลิตที่ขายได้ ทำให้เกิดหนี้สิน

เพิ่มขึ้นทำให้ชาวบ้านหลังจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตต้องเดินทางไปทำงานในต่างจังหวัด
เพิ่มขึ้นอีก การขาดแรงงานในภาคการเกษตรมากขึ้น จึงได้ลำดับเหตุการณ์ที่สำคัญดังตาราง

ตารางที่ 6 สรุปลำดับเหตุการณ์ที่สำคัญของชุมชน

ปี	เหตุการณ์
ก่อน 2507	การถือกรรมแบบเลี้ยงชีพ การเพาะปลูกที่ไม่มีต้นทุน ใช้แรงงานจากคน สัตว์เลี้ยง
2508	ปลูก ปอ เพื่อส่งให้กับพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อในชุมชน
2514	นำพันธุ์ข้าวสายพันธุ์ใหม่มาแทนที่พันธุ์ข้าวพื้นเมือง
2515	เริ่มเปลี่ยนการปักดำ และการหยอด เป็นการหว่าน มีการนำเทคโนโลยีเข้าใช้ในการผลิต
2516	บุกเบิกพื้นที่หัวไร่ ปลายนาเพื่อขยายพื้นที่การเพาะปลูกข้าวเพื่อการขายตู้ห้องตลาด
2518	การพัฒนาระบบชลประทานในชุมชนในการก่อสร้างฝายกันน้ำ “ลี้กฤทธิ” มีการสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน ค่าแรงงานขั้นต่ำอยู่ที่ 5 บาท ต่อวัน
2522	เกษตรกรเริ่มมีการปลูกมันสำปะหลังเป็นรายแรกของชุมชน ค่าแรงขั้นต่ำ 10 บาท ต่อวัน
2524	นำอ้อยเข้าปลูกในหมู่บ้าน ค่าแรงขั้นต่ำ 20 บาท ต่อวัน เพิ่มการใช้เทคโนโลยีแบบเข้มข้น
2526	เริ่มใช้รถไถนาเดิมตามในหมู่บ้าน การใช้รถนวดข้าว
2527	เริ่มมีการปลูกยูคาลิปตัสในพื้นที่ว่างเปล่า และบนคันนา
2530	อพยพแรงงานเพื่อหาเงินมาเป็นทุนในการทำนา และนำเงินมาใช้หนี้กับสินเชื่อบริษัทของรัฐ
2531	นำยางพาราปลูกในพื้นที่แทนการปลูกมันสำปะหลัง อ้อย เนื่องจากสภาพดินเสื่อมโทรมเกษตรกรต้องการรักษาระบบนิเวศทางธรรมชาติ จากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว และได้ราคาดีกว่า
2534	ขายที่ดิน สัตว์เลี้ยงเพื่อซื้อเครื่องจักรการเกษตรและใช้เทคโนโลยีเพิ่มขึ้น
2534	เป็นการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวอย่างเต็มรูปแบบ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา ยูคาลิปตัสพื้นที่การปลูกข้าวถูกจำกัดไว้โดยพืชเศรษฐกิจ
2535	มีการขยายพื้นที่การปลูกยางพาราแทนการปลูกมันสำปะหลัง มีการสร้างระบบชลประทาน
2536	เริ่มมีการใช้รถนวดข้าว เข้ามาในชุมชน
2537	เกษตรกรรับรางวัล “กลอนสำการส่งเสริมการปลูกยางพารา” ระดับภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ

ปี	เหตุการณ์
2543	การใช้รดเกี่ยวข้าวเข้ามาผสมกับการจ้างแรงงานคน ทำให้เกิดการสูญเสียพันธุ์ข้าวมากขึ้น
2546	การเปลี่ยนแปลงผู้นำหมู่บ้าน มีกลุ่มที่ริเริ่มการทำเกษตรแบบผสมผสานตามนโยบายของรัฐ
2547	มีการรณรงค์การเลิกเหล้าในงานประเพณีต่าง ๆ จากผู้นำชุมชน เพื่อลดต้นทุนค่าใช้จ่าย
2548	หมู่บ้านต้นแบบ "ลด ละ เลิก อบายมุข" ต้นแบบ รัฐบาลวิไลชนะเลิศระดับจังหวัด มหาสารคาม
2549	เปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชน แนวทางการพัฒนาเดิมไม่ได้รับการพัฒนาต่อเนื่อง
2550	การเข้ามาของเกษตรกรพันธะสัญญาของโรงงานน้ำตาลเพื่อรับซื้อผลผลิตอ้อยจากชุมชน
2551	พื้นที่การปลูกอ้อยเพิ่มจำนวนมากขึ้นกว่าเดิม มีการใช้สารเคมีที่เพิ่มปริมาณขึ้นอีก
2553	เกิดปัญหาด้านสุขภาพ สิ่งแวดล้อม ต้นทุนการผลิต และระบบนิเวศทางธรรมชาติ เพิ่มมากขึ้น

จากการศึกษาข้อมูลชุมชนบ้านบ่อน้อย พื้นที่ทั้งหมด 3,410 ไร่ แบ่งออกได้ดังนี้ พื้นที่การเกษตร 3,160 ไร่ พื้นที่อยู่อาศัยของชุมชน 84 ไร่ และพื้นที่ป่าชุมชน 166 ไร่ มีจำนวนครัวเรือน 198 หลังคาเรือน มีอาชีพเกษตรจำนวน 144 ครัวเรือน มีรายได้เฉลี่ยต่อปี 32,538 บาท ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ และรับจ้าง มีการจัดตั้งกลุ่มผ้าไหมเป็นอาชีพเสริม ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน พื้นที่ทำนา 1,375 ไร่ พื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง 150 ไร่ พื้นที่ปลูกอ้อย 1,423 ไร่ พื้นที่ปลูกยางพารา 185 ไร่ พื้นที่ปลูกไม้ผล 17 ไร่ พื้นที่ปลูกพืชผัก 10 ไร่ รวมพื้นที่ทั้งหมด 3,160 ไร่ มีข้อมูลเพื่อการศึกษาตาม ตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ปฏิทินแสดงวิธีการผลิต กระบวนการทำสนั้ไต้หวัน ของชุมชนบ้านบ่อน้อย

รายการ	เดือนของกระบวนการผลิตการกสิกรรมของชุมชน													
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.		
การปลูกข้าวนาปี				← การปลูก →			← การดูแลรักษา →			← การเก็บเกี่ยว →				
การปลูกข้าวนาปรัง	← การดูแลรักษา →		← เก็บเกี่ยว →								← การปลูก →			
การปลูกอ้อย	← การเก็บเกี่ยว →			← การดูแลรักษา →						← การปลูก →				
ปลูกมันสำปะหลัง	← การดูแลรักษา →			← การเก็บเกี่ยว →									← การปลูก →	
การเลี้ยงสัตว์	←-----→													
การประมง	←-----→													

จากปฏิทินวิธีการผลิต กระบวนการทำสนั้ไต้หวัน จะเห็น ได้ว่ามีการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการประมงหมุนเวียนตลอดทั้งปี พื้นที่แปลงเกษตรที่ไม่ได้รวมอยู่ด้วยกัน การปลูกพืชเชิงเดี่ยวการใช้สารเคมี ทำให้ต้นทุนในการผลิตของแต่ละชนิดมีต้นทุนที่สูง ทำให้เกิดปัญหาการเพิ่มหนี้สินตามมา เนื่องจากความซับซ้อนของระบบ พืช คน สัตว์ ไม่มีความเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน กับกิจกรรมด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. ตำแหน่งที่ตั้งของชุมชน บ้านบ่อน้อยเป็นชุมชนที่มีจำนวนพื้นที่มากที่สุด ในจำนวน 23 ชุมชนของตำบลท่าสองคอน จัดเป็นพื้นที่ดินคละแบ่งย่อยได้เป็นพื้นที่ดินไร่ทรายจำนวน 1,573 ไร่ ดินนาทั่วไปจำนวน 1,075 ไร่ ดินนาดี 300 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ดินไร่ทราย ชาวบ้านมีแม่น้ำชีซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่านทำให้มีพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกจำนวน 300 ไร่ พื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 130 – 230 เมตรลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนลาดและพื้นที่ราบลุ่มสลับกันพื้นที่สูงอยู่ทางด้านทิศใต้ลาดต่ำลงสู่ด้านทิศเหนือของชุมชน โดยสังเกตจากการไหลของน้ำในลำห้วยสู่แม่น้ำชีลักษณะของดินเป็นดินเค็มน้อย (Slightly salt affected areas) เป็นบริเวณที่พบคราบเกลือมีปริมาณน้อยกว่า 1% ของ

พื้นที่ทั้งนี้พื้นที่ดินเค็มน้อยหากมีการใช้ประโยชน์อย่างไม่เหมาะสมเกิดจากน้ำใต้ดินมีโอกาสที่จะแพร่กระจายทำให้ดินแปรสภาพไปเป็นดินเค็มปานกลางหรือเป็นดินเค็มมาก

2. ทุน เนื่องจากระบบการผลิตของเกษตรกรเริ่มต้นจากการพึ่งพาปัจจัยภายนอก เป็นกระบวนการผลิตที่สั่งสมแนวคิดมาอย่างยาวนานยากที่จะหาทางแก้ไขปัญหาได้ กระบวนการผลิตที่มีมาอย่างเหมาะสมและสมดุลกับระบบนิเวศทางธรรมชาติก็เปลี่ยนไป ทำให้ต้นทุนในการผลิตค่อนข้างสูง การกำหนดราคาของรัฐบาลไม่แน่นอนตามราคาของตลาดโลก เกษตรกรไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้

3. แรงงาน จากการเปลี่ยนแปลงพันธุ์ข้าวเหนียวพื้นเมืองเป็นพันธุ์กข 6 และพันธุ์ข้าวลอยเป็นพันธุ์ข้าวเป็นปลูกข้าวหอมมะลิ 105 และเปลี่ยนจากนาดำเป็นนาหว่านทำให้มีการใช้รถเกี่ยวขนาดแทนแรงงานคนแรงงานส่วนใหญ่อพยพเข้าสู่ต่างจังหวัดแล้วส่งเงินกลับบ้านเพื่อทำนา

4. หนี้สิน ในอดีตการทำนาใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์เป็นหลัก ใช้ทุนตนเองหลังจากเปลี่ยนพันธุ์ข้าว เปลี่ยนเป็นนาหว่าน ใช้เครื่องจักรกลการเกษตรกรเข้ามาใช้ รวมถึงใช้ปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมี ทำให้เกษตรกรต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกมากขึ้น

5. ลักษณะพื้นที่ดิน

5.1 พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ อยู่บริเวณติดกับฝั่งแม่น้ำชีด้านทิศเหนือ ด้านทิศตะวันตกและทิศตะวันออกของชุมชนในอดีต เป็นพื้นที่ปลูกข้าว พันธุ์ที่ใช้เป็นข้าวพันธุ์ที่เหมาะสมกับพื้นที่ ข้าวเจ้าลอย ข้าวจีตม และเป็นพื้นที่สะสมของแหล่งอาหาร และป่าไม้ของชุมชน ป่าไทรยี่มีหน่อไม้ป่า ป่าคอนเดือเห็ดตับเต่า และเห็ดอื่น ๆ เป็นฤดูกาลอาหารป่า

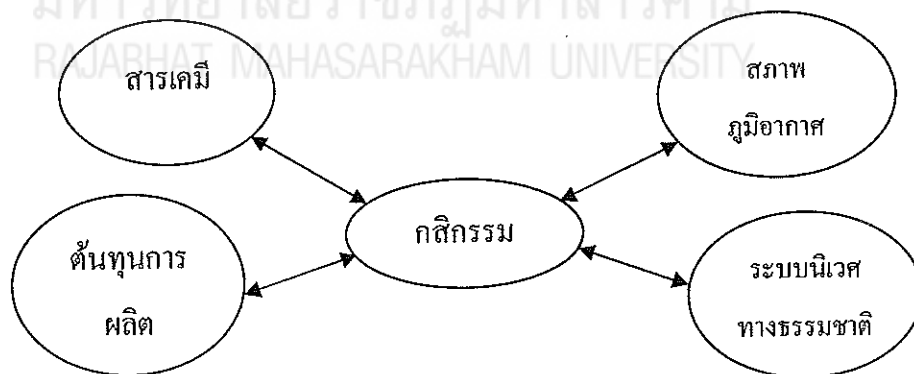
5.2 พื้นที่ราบสลับที่ดอน อยู่บริเวณด้านทิศใต้ของชุมชนในอดีตเป็นพื้นที่ในการใช้ปลูกพืชที่เป็นอาหารหลัก คือ ข้าวในฤดูฝนและปลูกพืชสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ตามหัวไร่ ปลายนา หลังเก็บเกี่ยวทำให้เกิดความสมดุลในระบบนิเวศธรรมชาติ

5.3 พื้นที่ดอน อยู่บริเวณด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ของชุมชนในอดีต บริเวณพื้นที่โคกเป็นพื้นที่ในการปลูกพืชไร่ พืชทนแล้ง และเลี้ยงสัตว์มีแหล่งอาหารของชุมชนเรียกว่า “โคกป่าช้า”

6. แหล่งน้ำ แม้ว่าในจังหวัดจะมีการพัฒนาแหล่งน้ำ “หนองม้า” จำนวน 6 ไร่มีความลึก 3.5-4 เมตร มีน้ำตลอดทั้งปีและมีคลองชลประทานของแม่น้ำชีอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของชุมชน ซึ่งมาการส่งน้ำมาไม่ถึงการจัดการน้ำยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งความแตกของภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ของพื้นที่นาของชุมชน

7. ความเสี่ยง จากสภาพภูมิอากาศที่มีไม่แน่นอน มีปัญหาน้ำท่วมและปัญหาภัยแล้ง ที่รัฐพยายามแก้ไขปัญหามาตลอดโดยเฉพาะ แต่เนื่องจากสภาพการแผ่กระจายของฝนในพื้นที่ค่อนข้างไม่สม่ำเสมอในช่วงฤดูฝนจะมีปริมาณฝนมาก ทำให้มีโอกาสเกิดปัญหาน้ำท่วม บางครั้งช่วงฤดูฝนยังมีการกระจายของฝนไม่สม่ำเสมอทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำในฤดูฝน พอถึงเวลาในฤดูแล้งไม่สามารถเพาะปลูกพืช เนื่องจากระบบชลประทานส่งน้ำไม่ทั่วถึง นอกจากนี้ภาวะเศรษฐกิจที่มีค่าครองชีพที่สูงขึ้น ราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอนจากนโยบายของรัฐที่สร้างแนวทางการแก้ไขที่ไม่ตรงจุดกับปัญหาของเกษตรกร

จากผลการศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนบ้านบ่อน้อยในในแต่ละประเด็นที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อนำข้อมูลมาพิจารณาการเปลี่ยนย้ายกระบวนทัศน์ มีการขยายพื้นที่การทำพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้นเพื่อตอบสนองกระแสทุนนิยม และการเปลี่ยนแปลงวิถีผลิตและวิถีชีวิตได้แก่ การใช้ปุ๋ยเคมี เปลี่ยนพันธุ์ข้าว ทำนาหว่าน สารเคมี การทำนาที่ไม่ได้ความเหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศ การแยกครัวเรือนไปอยู่ตามพื้นที่นอกหมู่บ้าน การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ตามหัวไร่ปลายนาแต่ไม่สามารถสร้างความสมดุล การปลูกพืชเชิงเดี่ยวมีผลต่อการดำรงชีวิตของเกษตรกร การต้องซื้อ และ การต้องเพิ่มรายจ่าย ในครัวเรือนเป็นปัญหาสำคัญของชุมชน จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตทางการเกษตรของชุมชน สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังแผนภาพที่ 4

แผนภาพที่ 4 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนทัศน์ไต้หวัน

2. ผลการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ไต้หวัน

2.1 ผลการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ไต้หวัน

จากการศึกษาเกษตรกร จำนวน 8 ครัวเรือน เพื่อศึกษาการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ไต้หวัน พบว่า กระบวนทัศน์กสิกรรมเดิม เป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาจากบรรพ

บุรุษ อันได้แก่ การเลือกสรรพันธุ์ข้าวที่สามารถเจริญเติบโตได้ดีในพื้นที่ การกำหนดวันปลูกข้าวให้สอดคล้องกับฤดูกาล สอดคล้องกับความสูงต่ำของพื้นที่นา ไปจนถึงตัวที่ช่วงเวลาเก็บเกี่ยวที่เหมาะสมพอดีกับสภาพภูมิอากาศ ความพอดีเช่นนี้ทำให้เกษตรกรวางแผนการปลูกและเก็บเกี่ยวได้พอดีพอดี โดยในช่วงแรกการเจริญเติบโตของข้าวต้องการน้ำปริมาณมาก ฝนจากฟ้ามีให้เพียงพอจากที่ได้กล่าวมาแนวคิดในการกสิกรรมของชุมชนบ้านบ่อน้อย เป็นแนวคิดที่มาอยู่คู่กับชุมชนจากการอพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งหมู่บ้านแห่งใหม่ได้นำเอาภูมิปัญญา พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ กระบวนการผลิตและวิถีชีวิตของบรรพบุรุษมาด้วยดังคำกล่าวของผู้รู้ในชุมชน นายอินทร์ ปรานี “ตั้งแต่ก่อน โบราณมา บรรพบุรุษเขาปลูกข้าว บ่เคยใส่ปุ๋ยเคมี ปลูกพืชตามธรรมชาติ อาศัยแรงงานจากวัว ควาย ต่อมาจะมาปลูกพืชเศรษฐกิจ ปอ มัน อ้อย และยางพารา ใช้ปุ๋ยเคมี ลงทุนสูง ผลผลิตบ่คุ้มทุน มันกะบ่ยังยืน การปลูกพืช ปลูกพอดี ให้เหมาะสมกับท่ามะชาด เลี้ยงวัว เลี้ยงควายนำไว้รอใช้เป็นปุ๋ย คือลิดี” เป็นคำกล่าวที่ได้เข้าถึงกระบวนการกสิกรรม และถูกปรับเปลี่ยนเป็นกระบวนการทศน์ไ้บ้าน

ผลการปรับเปลี่ยนกระบวนการทศน์ไ้บ้านจากที่กล่าวมาชี้ให้เห็นว่าแนวคิดในกระบวนการผลิตแบบชาวบ้านที่มีอยู่เดิม แต่มีการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตและวิถีชีวิตตามกระแสบริโภคนิยม ด้วยนโยบายของรัฐ แต่ไม่ได้เกิดการปรับแนวคิดอย่างรวดเร็วจากกระบวนการกสิกรรมเดิม กระบวนการทศน์ไ้บ้านที่ต้องดำเนินกระบวนการผลิตตามนโยบายของ ทุกครั้งของการเปลี่ยนแปลงนโยบาย เกษตรต้องได้รับผลกระทบตามมาอย่างหลีกเลี่ยงความพยายามหาปรับเปลี่ยนกระบวนการทศน์ไ้บ้านใหม่มีอยู่ตลอดเวลา แต่ต้องประสบความล้มเหลวเนื่องจากความรู้ ความเข้าใจ ในกระบวนการผลิต อย่างไรก็ตามกระบวนการทศน์ไ้บ้านทางเลือกได้เกิดขึ้นมาคู่ขนานเพื่อที่ต่อสู้กับการพัฒนาแบบทุนนิยม กระแสบริโภคนิยม และการกสิกรรมเพื่อการพาณิชย์ ด้วยข้อดีข้อด้อยของแต่ละระบบที่มีคำตอบไปในทิศทางการปฏิบัติที่ต่างกัน ไม่มีระบบใดดีกว่ากันอย่างเด่นชัด ดังนั้นยุคกระบวนการทศน์ไ้บ้านนำพาสู่การปรับเปลี่ยนกระบวนการทศน์ไ้บ้านใหม่และเห็นเป็นรูปธรรม ชุมชน ได้เห็นคุณค่าของการปรับเปลี่ยนแนวคิดดังกล่าว ดังปฏิทินการผลิตของเกษตรกรต้นแบบที่อาศัยการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 ปฏิทินการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ไต้หวันสู่กระบวนทัศน์กสิกรรมไต้หวัน

รายการ/ กิจกรรม	เดือนของกระบวนการผลิตการกสิกรรมของชุมชน													ความ สัมพันธ์
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.		
การปลูก ข้าวนาปี	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> ←----- ←----- ←----- </div>													}
การปลูก ข้าวนาปรัง	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> ←----- ←----- ←----- </div>													
การปลูก อ้อย	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> ←----- ←----- ←----- </div>													
ปลูกมัน สำปะหลัง	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> ←----- ←----- ←----- </div>													
*การปลูก ข้าวไร่	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> ←----- ←----- ←----- </div>													
การปลูกพืช สวนครัว	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> ←----- ←----- ←----- </div>													
การเลี้ยง สัตว์	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> ←----- ←----- ←----- </div>													} ของ พืช คน สัตว์
การประมง	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> ←----- ←----- ←----- </div>													
แนวคิด	ด้านการลดต้นทุน ด้านสุขภาพ ด้านระบบนิเวศทางธรรมชาติ ด้านสิ่งแวดล้อม													
รูปแบบ	การปลูกพืชเชิงเดี่ยว, การปลูกพืชผสมผสาน, การปลูกพืชแบบหมุนเวียน, การปลูกแบบ พอเพียง													กิจกรรม
ปรับเปลี่ยน	วิธีการผลิต, วิธีชีวิต, วิธีพอเพียง													ยั่งยืน

สรุปผลการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์กสิกรรมไท พบว่า แนวทางการปรับเปลี่ยน
กระบวนทัศน์กสิกรรมไต้หวัน ทั้ง 8 คร่าวๆ เรือนพบว่า จากปฏิทินการผลิต สามารถสรุป
ประเด็นหลัก 2 ประการ ได้แก่ วิธีการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป และการปรับตัวของวิถีชีวิตผู้

ความพอเพียง การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์บนฐานการสร้างแนวคิดให้เกิดขึ้นกับเกษตรกรด้วยการปรับเปลี่ยนจากภายในตนเองและสู่ภายนอกระหว่างเกษตรกรและเกษตรกรด้วยกันเกิดจากแนวคิด การลดต้นทุนการผลิต การแลกเปลี่ยนแบ่งปัน เกื้อกูลในสังคม พึ่งพาระบบนิเวศ และด้านสุขภาพ ดังแสดงรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวคิดต้นทุน

แนวคิดที่ทวนเกษตรกรกระแสหลักที่เน้นระบบการผลิตเพื่อการขาย เป็นระบบการผลิตเพื่อการเลี้ยงตนเอง โดยเกษตรกรต้นแบบมีแนวคิดว่าการปลูกพืชไว้เพื่อเป็นอาหารเป็นแนวคิดที่แตกต่างจากการเกษตรและเศรษฐกิจกระแสหลักที่มุ่งสู่การเพิ่มปริมาณผลผลิตและนำผลผลิตเพื่อขายเป็นหลักอันเป็นวิธีการที่ต้องใช้การลงทุนที่สูงต้องพึ่งปัจจัยภายนอกมากกว่าปัจจัยภายใน ดังคำกล่าวของเกษตรกรต้นแบบ“ผมคิดว่าแนวทางการทำเกษตรยุคใหม่เป็นวิธีการที่ผสมผสานเอาแนวคิดกิจกรรมแบบดั้งเดิม ภูมิปัญญา และการปรับแนวคิดใหม่มาอยู่ด้วยกัน แต่ก่อนผมปลูกมันสำปะหลังและอ้อยอย่างบนพื้นที่นาโลก ปัจจุบัน ผมปลูกข้าว ไร่ ไร่เป็นนา โภชนาการสลัดกับพืชเชิงเดี่ยว ส่วนนาทามแต่ก่อนผมปลูกข้าว กข 6 เน้นกระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์ ใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี อย่างมาก ปัจจุบันเสริมการข้าวเพื่อไว้กินปลูกพืชสวนครัวไว้เลี้ยงครอบครัว ลดการใช้สารเคมี หันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์” (บัวภา ปรานี, 2555 : สัมภาษณ์) นอกจากนี้เกษตรกรต้นแบบมีกระบวนการผลิตที่ทวนเกษตรกรกระแสหลักแล้วยังแนวคิดของเกษตรกรต้นแบบหลายคนได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับญาติพี่น้องและผู้ที่มีความสนใจ “ต้องมีความเข้าใจการพึ่งพาตนเองเสียก่อน ในยุคปัจจุบัน ไม่ยึดติดในค่านิยมกระแสบริโภคนิยม ลดค่าใช้จ่ายการซื้อกิน เป็นการปลูกกิน แต่ก่อนผมปลูกอ้อยและมันสำปะหลังอย่างเดียว ปัจจุบันผมปลูกข้าวบริเวณนาโลกไว้เป็นพันธุ์ข้าว เอาไว้กิน ส่วนนาทุ่งนาทามปลูกไว้ขายในยามจำเป็น นอกจากนี้ยังต้องมีความขยัน มีความดีต่อตนเองและผู้อื่น และมีความพอเพียง ชุมชน และรักษาประเพณี วัฒนธรรมไว้สู่ลูกหลานต่อไป”(สุนทร ปรานี, 2555 : สัมภาษณ์) สอดคล้องกับ กระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรในโรงเรียนเกษตรกรโดยสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้ที่ว่าการเข้าร่วมเป็นนักเรียนของโรงเรียนเกษตรกรมีเป้าหมายเรื่องการพยายามลดต้นทุนและปัญหาสุขภาพของการทำนาด้วยการเกษตรเคมี (เนาวรัตน์ พลาไยน้อย, 2548 : 89) แนวคิดและวิธีการคิดการทวนกระแสกับการเกษตรกระแสหลักและเศรษฐกิจแบบบริโภคนิยม ไม่เพียงแต่ระบบการผลิตเท่านั้น แต่หากรวมถึงการใช้ชีวิตของเกษตรกรด้วย ข้อเสนอที่ตรงกับบทเรียนและประสบการณ์ของเกษตรกรอีสาน ผู้ได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์ชาวบ้าน อาทิ พ่อครูบาทูอินันท์

ปรัชญาพุทธ ได้กล่าวไว้ว่า การให้ความรู้กับเกษตรกรถือเป็นสิ่งสำคัญ การสร้างแนวคิดให้กับชุมชนให้ถูกต้องและการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ (ครูบาสิทธิพันธ์ ปรัชญาพุทธ 2555 : สัมภาษณ์) พ่อค้าขายสร้อย ละครกลาง กล่าวไว้ว่าเรื่องอาหารการกินเป็นเรื่องหลัก เราต้องสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนปลูกทุกอย่างที่เราต้องรับประทานไม่ต้องซื้อ ทำให้ลดค่าใช้จ่ายใน ซึ่งมีข้อสรุปคือปราชญ์ชาวบ้านต่างต่อสู้กับกระแสบริโภคนิยมทุนนิยมที่ใช้เงินเป็นตัวตั้งและเมื่อคิดได้ก็ไปเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเองหันมาทำเกษตรแบบยึดหลักการพึ่งตนเองปฏิเสศกระแสสังคมบริโภคนิยมต่อสู้กับอุปสรรคหลายรูปแบบจนประสบความสำเร็จในชีวิตเกษตรอีสาน

2. แนวคิดสุขภาพ

เกษตรกรต้นแบบมีแนวคิดว่าการปรับเปลี่ยนระบบกระบวนการผลิตแบบกิจกรรมไทบ้านคนและครอบครัวมีความสุขที่ไม่ต้องเสี่ยงกับสารพิษในการเพาะปลูกและการบริโภคจากการผลิตที่ลดการใช้สารเคมีชาวบ้านบางรายประสบการณจากการใช้ ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า ฆ่าหอยเชอรี่มีอาหารตาพร่ามัว หัวใจไม่สะดวก วิงเวียนศีรษะ มีผื่นคันขึ้นตามผิวหนังเท้าและมือเปื่อยหรือพบเห็นญาติพี่น้องต้องเข้าโรงพยาบาลจากการซื้อผักสวนครัวมารับประทานที่บ้าน เกษตรกรที่บริโภคอาหารที่รู้สึกลดภัยจากสารเคมีดังที่เกษตรกรต้นแบบ ความเห็นว่า“มีความรู้สึกว่าเขาปลอดภัยได้กินผักที่ปลอดสารพิษปลอดสารเคมีไม่ต้องกินพืชผักที่มาจากตลาด”(ดาว ปราณิ. 2555 : สัมภาษณ์) แนวคิดของเกษตรกรต้นแบบด้านสุขภาพจำแนกเป็นสุขภาพกายและใจดีขึ้นด้วยเหตุ 3 ประการคือประการแรกการลดใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชซึ่งตนไม่ต้องพ่นยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า ยากำจัดหอยเชอรี่อันเป็นสาเหตุของการมีสุขภาพทรุดโทรมและเจ็บป่วยประการที่สองการลดใช้ปุ๋ยเคมีดังที่เกษตรกรต้นแบบ “การใช้ปุ๋ยเคมีหว่านที่ช่วงที่กำลังโลกบ น้ำที่แช่ปุ๋ยเคมีเท่าที่แช่อยู่จะรู้ว่าแสบร้อนและมีผื่นขึ้น” (สมปอง ขานพน. 2555 : สัมภาษณ์) และประการที่สามสุขภาพกายดีขึ้นเพราะมีผลผลิตที่มีอยู่ในพื้นที่นาที่ไม่มีสารพิษตกค้างครอบครัวได้กินอาหารที่รู้สึกลดภัยส่วนแนวคิดในด้านสุขภาพใจนั้นเกษตรกรต้นแบบคาดหวังเอาไว้ว่าชีวิตความเป็นของครอบครัวมีอาหารไว้บริโภคอย่างเพียงพอหนี้สินก็จะลดลง มีวิถีชีวิตพึ่งพาตนเองได้ชุมชนก็จะมีความเข้มแข็งมากขึ้นดังคำกล่าวของเกษตรกรต้นแบบ ระบุว่า“เกิดมาในชีวิตเงินทองยังพอหาได้ทั้งธรรมชาติในแปลงและในจิตใจและตัวเองผมมีความสุขที่มองเห็นข้าวและพืชผักสวนครัวมีความเจริญเติบโตที่กำลังสวยงามเราอยากเห็นชุมชนของเรามีสิ่งเหล่านี้ (คำใส่

สุริวงษา. 2555 : สัมภาษณ์) ถ้าทุกคนความขยันรักษาความดี ญาติพี่น้องมีน้ำใจให้กัน ชีวิตก็
 มีจะความพอเพียง การไปมาหาสู่กันรู้จักการแลกเปลี่ยนความรู้ การถ่ายทอดความรู้สู่
 ลูกหลานในชุมชนสังคมชุมชนมีความเข้มแข็ง (บัวภา ปราณี. 2555 : สัมภาษณ์)” แนวคิด
 ของเกษตรกรต้นแบบต่อเรื่องสุขภาพทางกายและใจเมื่อพิจารณาวิธีการคิดของเขาแล้วจะเห็น
 ว่าการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์วิถีกรรไกรบ้าน ทำให้เขามีความหวังในอาชีพและความ
 เป็นอยู่ของตนซึ่งส่งผลให้เขามีสุขภาพจิตที่ดีกว่าการทำเกษตรกระแสหลักแนวคิดของ
 เกษตรกรต้นแบบดังกล่าวข้างต้นนั้นคือแนวคิดทวนกับเกษตรกระแสหลักและเศรษฐกิจแบบ
 บริโภคนิยมแนวคิดในระบบนิเวศธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แนวคิดในการพึ่งตนเอง
 ทางด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมแนวคิดในการมีสุขภาพกายและใจที่ดีมีครอบครัวที่อบอุ่น
 และถ่ายทอดความรู้ให้แก่ในครอบครัวและกับชุมชนทำให้ชุมชนรู้จักการแนวคิดแบบมี
 ระบบซึ่งส่งผลให้ทุกคนมีสุขภาพจิตที่ดีกว่าการทำเกษตรกระแสหลักและบริ โภคนิยมเป็นสิ่ง
 ที่กำหนดการปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตชุมชนและแนวคิดในกิจกรรมไกรบ้านนั้นจะชี้ชัด
 เห็นรูปธรรมคือเกษตรกรต้นแบบต้องมีการปรับกระบวนการผลิตในพื้นที่นาของตนพร้อม
 ทั้งมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตซึ่งมีความสอดคล้องกับการปรับกระบวนการผลิต และ
 วัฒนธรรมชุมชน

3. แนวคิดระบบนิเวศธรรมชาติ

เกษตรกรต้นแบบมีแนวคิดคิดที่ให้ความสำคัญแก่ระบบนิเวศธรรมชาติ
 เพราะก่อนหน้านี้สภาพนาทาม นาถุ่ม และนาดอน เป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวการใช้ปุ๋ยเคมีและ
 สารเคมีกำจัดศัตรูพืชซึ่งเป็นสภาพของระบบนิเวศเกษตรได้ทำลายตนเองอย่างสิ้นเชิง ดังคำ
 กล่าวของเกษตรกรต้นแบบ “หลังจากที่ผมลด ใช้สารเคมีแทนที่ด้วยการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ มา
 ประมาณ 1 ปี เริ่มสังเกตเห็นไล่เดือนเข้าอาศัยในพื้นที่นา มีสัตว์เข้าอาศัยอยู่ในพื้นที่นาอีก
 หลายชนิด ได้แก่ นก หนู งู ปลา กบ เขียด จิ้งหรีด อีกทั้งส่งผลต่อชาวบ้านที่มาเลี้ยงสัตว์รอบ
 บริเวณพื้นที่นี้”(คำไสย สุริวงษา. 2555 : สัมภาษณ์) ระบบนิเวศตามธรรมชาติที่มีอยู่เดิมจะ
 เป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตรมีความเกี่ยวถูกระหว่าง คน สัตว์
 สิ่งแวดล้อม ดังคำกล่าวของเกษตรกรต้นแบบ “พื้นที่ในการเลี้ยงควายไม่ค่อยมีเนื่องจากเกษตร
 หวานข้าว โดนาเร็วกว่าในอดีต มีการฉีดยาฆ่าแมลงและหอยเชอรี่ ต้องคอยระวังเรื่องการกิน
 หญ้าตามทุ่งนาอาศัยพื้นที่ของเกษตรกรที่ไม่ใช้สารเคมี และริมถนนในการเลี้ยงควายมีความดีใจ
 และสบายใจ ถึงอย่างไรก็จะเลี้ยงควายต่อไป อาศัยหลานสาวเป็นคนจูงควายไปเลี้ยงตามพื้นที่
 ปลอดสารเคมีและมีหญ้าเยอะ”(สุข พาพิณี. 2555 : สัมภาษณ์)ก็อาจจะไม่ต้องมีการ

ปรับเปลี่ยนมากแต่ในทางกลับกันหากสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมที่จะทำการผลิตอาจจะต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เกิดสภาพเหมาะสม เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในการดำเนินชีวิตการรักษาดินการรักษาน้ำแหล่งน้ำการควบคุมมลพิษในชุมชนการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลและไม่เบียดเบียนกับธรรมชาติด้วยเหตุปัจจัยเกี่ยวพันซึ่งกันและกันตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแนวคิดในเรื่องการสร้างความสุขสมบูรณ์ในพื้นที่น่าจึงเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงด้านกายภาพและวัฒนธรรมของเกษตรกรเข้าด้วยกันซึ่งทำให้ฐานคิดและแนวคิดวิถีการผลิตมีความหนักแน่นมากยิ่งขึ้นซึ่งจะต่างจากฐานคิดของการเกษตรกระแสหลักที่มักมองข้ามวัฒนธรรมของเกษตรกรไปอย่างสิ้นเชิง

4. แนวคิดสิ่งแวดล้อม

แนวคิดทางสิ่งแวดล้อมเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเกษตรกรที่รู้จักการเป็นผู้เห็นใจคนอื่นจากการที่เห็นการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติเกษตรกรมีแนวคิดที่จะรักษาสีเขียวให้ดีขึ้นจากการที่ไม่เผาตอซังข้าว ไม่เผาใบอ้อย แต่กลับนำมาใช้ประโยชน์ให้กับดิน “หลังจากที่สูญเสียลูกชายที่ประสบอุบัติเหตุแล้วหวนคิดได้ว่าการออกไปทำงานที่ต่างจังหวัดแล้วทิ้งครอบครัวไว้กับปู่ย่า ตายาย ไม่มีความสุขที่แท้จริง แต่ทำอย่างไรจะสามารถทำงานมีรายได้อยู่ที่บ้านเกิดตนเองได้จึงลงทุนเลี้ยงสุกร 20 ตัว ขายแล้วขาดทุน ปลุกข้าว อ้อย แต่ก็ขาดทุน จึงหันมาพึ่งพาตนเอง คิดค้นขึ้นเองบ้าง และใช้อาหารสัตว์ที่มีขายในท้องถิ่น ราคาถูก ลดต้นทุน 10,000 – 15,000 บาท ต่อรุ่น ถือว่าเป็นกำไร มูลสุกรนำไปใส่แปลงข้าว น้ำมูลสุกรก็สูบลำไยไปปล่อยที่อื่น เป็นการรักษาสีเขียวไปในตัวและสามารถ ลดต้นทุนได้เยอะมา ถึงตอนนี้จะเหนื่อยมากแต่ครอบครัวก็ได้อยู่พร้อมหน้ามีความสุขมีความพอเพียง” (วีรชน หลาบภา. 2555 : สัมภาษณ์) แนวคิดทางเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาตนเองคือการเพิ่มรายได้จากการปลูกพืชเศรษฐกิจเสริม ดังคำกล่าวเกษตรกร “มองหาพืชเศรษฐกิจที่เป็นคำตอบให้กับตนเอง คิดว่าไผ่เลี้ยงหวานถือว่าเป็นพืชที่สร้างรายได้เสริมได้ดี แต่ประสบปัญหาของระบบน้ำ จะลงทุนวางระบบน้ำหยดต้องลงทุนสูง จึงใช้ภูมิปัญญาหาวัสดุที่เหลือใช้ในชุมชนทำระบบน้ำหยดแบบชาวบ้าน หลังจากนั้นประมาณ 9 – 10 เดือนสามารถเก็บผลผลิตขายในชุมชน เป็นรายได้เสริม วันละประมาณ 150- 200 บาท ต่อวัน นอกจากนี้การปลูกต้นไผ่เลี้ยงยังสามารถทำให้อากาศดี เย็นสบาย ช่วยลดโลกร้อนได้ด้วย” (สมเดช ขุรจันทร์. 2555 : สัมภาษณ์)

สรุปผลการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนคติกรรมไทบ้านของชุมชนบ้านบ่อน้อยนั้น เกษตรกรต้นแบบมีแนวคิด 4 ด้าน คือ ด้านการลดต้นทุน ด้านสุขภาพ ด้านระบบนิเวศทาง

ธรรมชาติ และด้านสิ่งแวดล้อม โดยในกระบวนการผลิตต้องการที่จะทำให้ลดรายจ่ายทุกด้าน คือประการแรกการใช้ปุ๋ยเคมีหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพิ่มขึ้นในการปรับปรุงดินประการที่สองใช้น้ำหมักชีวภาพและสมุนไพรในการไล่และกำจัดศัตรูพืชต่าง ๆ ส่วนประการที่สาม การใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรกลการเกษตรที่เหมาะสมในการเก็บเกี่ยวผลผลิตและประการที่สี่เก็บเมล็ดพันธุ์พืชเองและแลกเปลี่ยนพันธุ์พืชในระหว่างกลุ่มเกษตรกรในชุมชนและนอกชุมชน การลดรายจ่ายด้านอาหารนั้นเกษตรกรต้นแบบมีแนวคิด 3 ประการคือประการแรกผลิตเพื่อบริโภคในครอบครัวลดการซื้ออาหารด้วยการปลูกพืชผักผลไม้หลายอย่างและเลี้ยงสัตว์ทำให้มีของกินจากไร่นาที่หลากหลายตลอดปีและยังมีผลผลิตอื่น ๆ ที่ใช้ในบริโภครวเรือ่นเพื่อลดรายจ่ายได้มากขึ้นประการที่สองการซื้อขายแลกเปลี่ยน แบ่งปัน ผลผลิตระหว่างกันและมีผลผลิตในไร่นาตนเอง การขายในราคาที่ถูกกว่าท้องตลาด เป็นการเพิ่มรายได้ประการที่สามเกษตรกรต้นแบบมีแนวคิดว่าเมื่อปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตของตนเองและชุมชนไปได้สักช่วงระยะเวลาหนึ่งจะสามารถจัดตั้ง“กลุ่มเกษตรกร” สามารถเก็บผลผลิตออกขายให้กับตลาดที่ต้องการผลผลิตปลอดสารพิษเป็นผลผลิตที่ขายเป็นฤดูเกษตรกรต้นแบบมีแนวคิดว่าการทำวิถีการผลิตที่เป็นระบบและครบวงจร เป็นการสร้างเครือข่ายการเกี่ยวเนื่องในระบบภคภิธรรมไทบ้านของชุมชนเกษตรกรต้นแบบเชื่อว่าตนมีความรู้ความสามารถ และสามารถถ่ายทอดความรู้สู่ผู้ที่สนใจ โดยสรุปเกษตรกรต้นแบบมีแนวคิดในวิถีการผลิตที่จะสามารถพึ่งพาตนเองในสังคมปัจจุบัน และสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจชุมชนมีอยู่มีกิน มีขาย เพื่อที่จะลดรายจ่ายด้านอาหารต้นทุนการผลิตลดลงมีรายได้เสริมลดการออกไปรับจ้างนอกชุมชนครอบครัวอยู่ร่วมกันได้

จากการศึกษาเกษตรกรต้นแบบ 8 ครัวเรือน เพื่อทำการศึกษา บัญชีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนภคภิธรรมไทบ้าน จากการได้ศึกษาข้อมูลดังกล่าวร่วมกันกับเกษตรกรต้นแบบได้ร่วมกันทดลองปฏิบัติจนทำให้เกิดผลเป็นรูปธรรม โดยเกษตรกรต้นแบบได้ร่วมกันเข้ารับการอบรมความรู้ ที่ศูนย์การศึกษาเพื่อการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และศูนย์การเรียนรู้ที่ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่แล้วการนำข้อมูลมาปรับใช้ให้เหมาะสมบริบทของพื้นที่ของชุมชนบ้านบ่อน้อย ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยเกษตรกรต้นแบบและเครือข่ายเกิดทดลองการปลูกข้าวพันธุ์หอมภูพานบนพื้นระบบนิเวศน์ 3 ระบบ เกษตรบางรายกล่าวว่า“เราวางแผนร่วมกันตั้งแต่ตัดสินใจเข้าร่วมอบรมที่ศูนย์การศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้รับความรู้ทางวิชาการ แต่ทางเจ้าหน้าที่เองก็ยังไม่มีความชัดเจนที่ใช้อย่างที่ชัดเจน ที่ใช้ข้าวพันธุ์สกลนครทดลองแบบนี้เป็นการ

เสี่ยงมากที่ต้องปลูกข้าวบนพื้นที่แบบนี้ แต่ก็คิดว่าสมัยก่อนบรรพบุรุษเคยทำข้าวไร่หรือที่เรียกว่า เฮ็ดข้าวไร่ จึงมีความมั่นใจว่าจะเกิดผลสำเร็จ” สามารถจำแนกปัจจัยที่มีผลต่อปัจจัยต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ไทบ้าน ดังนี้

1. ด้านหนี้สิน จากการสำรวจพบว่าจำนวนของหนี้สินต่อครัวเรือนที่ได้ทำการศึกษา พบว่า ของเกษตรกรต้นแบบ หนี้สินส่วนใหญ่มาจากการลงทุนทางด้านการเกษตร การใช้จ่ายในครัวเรือน การส่งบุตรให้มีการศึกษา โดยเฉพาะการลงทุนด้านการเกษตรมีผลผลิตต่อการลงทุน ไม่คุ้มค่า ผลผลิตได้น้อยทั้งที่ต้นทุนสูงขึ้นทุกปี สภาพของพื้นที่ที่มีความเสื่อมโทรมจากการใช้สารเคมีมาตลอดหลายสิบปี
2. ด้านรายได้ จากการสำรวจรายรับที่เข้าในการดำรงชีวิตของเกษตรกรต้นแบบมาจากการปลูกข้าวเป็นส่วนใหญ่การมาจากภาคเกษตรและการรับจ้าง การปลูกอ้อย การปลูกมันสำปะหลัง และการปลูกพืชผักสวนครัว แต่รายจ่ายในการดำรงชีวิตสูงกว่ารายรับ ซึ่งมาจากปัจจัยการผลิตที่สูงขึ้น การลดต้นทุนในกระบวนการผลิตได้ ถือว่าเป็นรายได้ของเกษตรกรต้นแบบได้เป็นอย่างดี
3. ด้านสภาพพื้นที่ จากการศึกษาสภาพพื้นที่การเพาะปลูกเกษตรกรต้นแบบมีการจัดการพื้นที่ของตนเองโดยใช้หลักการแบ่งพื้นที่ออกเป็นสวน ๆ โดยใช้หลักเกษตรทฤษฎีใหม่ และผสมผสานภูมิปัญญา และเทคโนโลยีที่เหมาะสม ลดการใช้ปุ๋ยเคมี เพิ่มการปรับดินด้วยปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ เพื่อให้สภาพของดินที่เสื่อมโทรมมีคุณภาพมากขึ้น
4. ด้านต้นทุนการผลิต การลดการใช้สารเคมี ปรับเปลี่ยนมาใช้สารอินทรีย์ที่ผลิตขึ้นเอง จากสัตว์เลี้ยง และผลิตขึ้นเอง การใช้เทคโนโลยีและการจัดการ การบริหาร แรงเวลาที่เหมาะสม

ตารางที่ 9 ปัจจัยการผลิตที่เกี่ยวข้องกับวิธีการผลิต กระบวนการผลิต วิถีชีวิต ในแต่ละครัวเรือน (8 ราย)

ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง	เกษตรกรต้นแบบ								เฉลี่ย
	1	2	3	4	5	6	7	8	
อายุ	65	45	37	59	45	49	55	42	50
เพศ	ชาย	ชาย	ชาย	หญิง	หญิง	หญิง	ชาย	ชาย	-
สมาชิกในครัวเรือน	6	6	3	4	3	4	4	4	4
แรงงานในครัวเรือน	4	2	2	2	2	2	4	4	3
สัตว์เลี้ยง (ใช้แรงงาน)	-	2	-	1	3	2	-	3	3
เครื่องจักรกลการเกษตร	รถไถนาเดินตาม	รถไถนาเดินตาม	รถไถนาเดินตาม	รถไถนาเดินตาม	รถไถนาเดินตาม	รถไถนาเดินตาม	รถไถนาเดินตาม	รถไถนาเดินตาม	-
หนี้สิน	105,000	103,000	0	50,000	0	0	0	0	88,500
รายได้	100,000	100,000	30,000	60,000	30,000	35,000	30,000	60,000	162,500
พื้นที่ถือครอง (ไร่)	34	10	17	40	31	3	12	3.5	19
ที่พักอาศัย (ไร่)	0.5	0.5	2	0.5	1	0.5	0.5	1	1
จำนวนแหล่งนา (แปลง)	2	2	1	2	1	1	2	1	2
ระบบนิเวศทางธรรมชาติ	ทาม/ลุ่ม/ดอน	ดอน/ทาม	ดอน	ลุ่ม/ทาม	ดอน	ลุ่ม	ทาม/ลุ่ม/ดอน	ลุ่ม/ทาม	-
ระบบน้ำ	ชลประทาน/ฝน	ชลประทาน/ฝน	ฝน	ชลประทาน/ฝน	ฝน	ชลประทาน/ฝน	ชลประทาน/ฝน	ชลประทาน/ฝน	-
รูปแบบการปลูกพืช	3	3	2	4	4	3	4	2	3
ต้นทุนการผลิตข้าว (ไร่)	150 (ข้าวไร่)	200 (ข้าวไร่)	950 (ข้าวไร่)	1,250 (ข้าวทาม)	700 (ข้าวไร่)	1,800 (ข้าวทุ่ง)	700 (ข้าวไร่)	450 (ข้าวไร่)	-

3. รูปแบบการปรับเปลี่ยนกระบวนการทศน์ไต้หวัน

3.1 รูปแบบการปรับเปลี่ยนกระบวนการทศน์กิจกรรมมีดังนี้

จากการศึกษาเกษตรกรทั้ง 8 ครัวเรือน เพื่อศึกษารูปแบบการปรับเปลี่ยนกระบวนการทศน์กิจกรรมไต้หวัน พบ รูปแบบการปรับเปลี่ยนกระบวนการทศน์กิจกรรม ดังตารางที่ 10

1. การปลูกพืชเชิงเดี่ยว พบว่า เกษตรกร 3 ครัวเรือน ปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำการปลูกอ้อย ให้เหตุผลว่า มีความภาคภูมิใจในอาชีพของตนเอง ได้เห็นคุณค่าของการมุ่งมั่นในการทำงานทำให้มีกำลังใจในการทำงานเป็นอย่างมาก มีความพึงพอใจในผลผลิต และมีสุขภาพกายที่ดีขึ้นจากการที่ปรับลดการใช้สารเคมี และปรับเพิ่มการใช้สารอินทรีย์ มีสุขภาพจิตที่ดีเพราะอยู่กับธรรมชาติ ได้เห็นพืชที่เขียวขจี ส่งผลต่อจิตใจที่โอบอ้อมอารี ถึงแม้จะต้องเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานอย่างหนัก แต่เมื่อได้เห็นผลผลิตแล้วรู้สึกมีพลังที่จะต่อสู้และไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก โดยเกษตรกรต้นแบบมีความภาคภูมิใจในการเป็นผู้ริเริ่มในการปรับเปลี่ยนแนวคิด และแนวปฏิบัติกิจกรรมแบบไต้หวัน ออกมาเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน เป็นตัวอย่างให้กับชุมชนและบุคคลอื่นที่ได้มาพบเห็น แล้วสามารถนำไปปฏิบัติได้ในรูปแบบการแบบเชิงเดี่ยว การปลูกแบบผสมผสานหรือสลับกับพืชไร่ การปลูกข้าวหมุนเวียนกับพืชไร่ และการปลูกข้าวแบบพอเพียงเพื่อการบริโภค

2. การปลูกพืชแบบผสมผสาน พบว่า เกษตรกร 8 ครัวเรือน ปลูกพืชแบบผสมผสาน เนื่องจากการปรับลดการใช้สารเคมีเป็นการรักษาสุขภาพร่างกายและจิตใจแล้วยังส่งผลต่อการเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมเน้นการลดการใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี เพิ่มการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพซึ่งไม่เป็นอันตรายต่อพืช คน และสัตว์เลี้ยง ที่อยู่บริเวณใกล้เคียง ไม่มีสารเคมีตกค้างอยู่ในดิน น้ำ อากาศ เป็นการรักษาสิ่งแวดล้อม รักษาคน รักษาดิน รักษาสุขภาพอากาศรักษา น้ำ เพื่อให้เกิดวิถีแห่งความพอเพียงและความสุข

3. การปลูกแบบหมุนเวียน พบว่า เกษตรกร 7 ครัวเรือน กล่าวว่าการปลูกพืชแบบหมุนเวียน สามารถลดต้นทุนในการผลิตจากการปฏิบัติตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้ ร่วมกันต้นทุนของข้าวนาปีและนาปรังโดยประมาณ 1,000-2,000 บาท ต่อไร่ ต้นทุนของข้าวไร่โดยเฉลี่ย 440 บาทต่อไร่ และมีปริมาณผลผลิต 400-500 กิโลกรัมต่อไร่ ในสภาพอากาศแห้งแล้ง และสามารถขยายพื้นที่ในระยะแรกประมาณ 70 ไร่ และขยายผลเพิ่มขึ้น 150 ไร่ ต่อเนื่องการขยายพื้นที่ในชุมชนและพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นทางเลือกใหม่ของเกษตรกรในชุมชน และพื้นที่ของภาคเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางที่มีลักษณะสภาพพื้นที่แบบนี้

จำนวนมากกว่า 2,000,000 ไร่ ที่มีความต้องการที่จะผลิตข้าวให้มีความต้องการต่อผู้บริโภค นอกจากนี้ข้าวพันธุ์สกนกรมีสารสารประกอบฟีนอลิกที่มีฤทธิ์ในการต้านอนุมูลอิสระอยู่สูง หรืออาจเป็นเพราะมีสารต้านอนุมูลอิสระชนิดอื่นๆรวมอยู่ด้วย

4. การปลูกแบบพอเพียง พบว่า เกษตรกร 8 ครัวเรือน เนื่องจาก การเกษตรที่เน้นการลดปริมาณการใช้สารเคมีลงและเพิ่มการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพเพิ่มขึ้น การไม่เผาตอซังข้าว การไม่เผาใบอ้อย ส่งผลต่อคุณภาพของดิน สังเกตได้จากการเข้ามาอยู่อาศัยของไส้เดือน การลดปริมาณการเผาซังตอข้าว ใบอ้อย ถือว่าเป็นการช่วยทำให้สภาพอากาศดี ไม่เกิดมลภาวะเป็นพิษ การลดการใช้ยาปราบศัตรูพืช ทำให้สัตว์เลื้อยอาหารที่ปลอดภัย คนมีความปลอดภัย เกิดความเกื้อกูล และความสัมพันธ์ดังกล่าวเกิดเป็นวงจรการอยู่อาศัยร่วมกันอย่างเป็นระบบ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ตารางที่ 10 เปรียบเทียบการปลูกพืชระบบกสิกรรมไร่บ้าน 4 รูปแบบ ของเกษตรกรต้นแบบ 8 ราย

รูปแบบการ กสิกรรม	เกษตรกรต้นแบบ							
	1	2	3	4	5	6	7	8
การปลูกแบบ เชิงเดี่ยว	-	-	-	อ้อย	อ้อย	-	อ้อย	-
การปลูกแบบ ผสมผสาน	อ้อย, มันสำปะหลัง, ข้าวโพด, ข้าวไร่, แตงกวา	อ้อย, มันสำ ปะหลัง, ข้าว โพด, ข้าวไร่, ถั่วฝักยาว	ไผ่เลี้ยงหวาน, ข้าว, ยางพารา, พืชผักสวนครัว	อ้อย, ข้าวไร่, ข้าวโพด, พืช ผักสวนครัว	อ้อย, มันสำ ปะหลัง, ข้าวไร่, ข้าวโพด, พืชผักสวนครัว	ข้าว, พืชผักสวน ครัวตลอดปี	อ้อย, มันสำปะหลัง, ข้าวไร่, ข้าวโพด, พืชผักสวนครัว	อ้อย, ข้าวไร่, พืชผักสวน ครัว
การปลูกแบบ หมุนเวียน	อ้อย, ข้าวไร่, มัน สำปะหลัง	อ้อย, ข้าวไร่	-	อ้อย, พืชผักสวนครัว	อ้อย, ข้าวไร่, พืชผักสวนครัว	พืชผักสวนครัว	อ้อย, ข้าวไร่, มันสำ ปะหลัง	อ้อย, ข้าวไร่
การปลูกแบบ พอลิปลูก	ข้าวไร่, พืชผักสวน ครัว	ข้าวไร่, พืชผัก สวนครัว	ไผ่เลี้ยงหวาน, พืชผักสวนครัว	ข้าวไร่, พืชผักสวน ครัว	ข้าวไร่, พืชผักสวน ครัว	พืชผักสวนครัว	ข้าวไร่, พืชผักสวน ครัว	ข้าวไร่, พืชผักสวน ครัว

ที่มา : สัมภาษณ์เชิงลึก. 2555.

4. รูปแบบการปรับเปลี่ยนกระบวนการขั้นด้านแนวคิดและกระบวนการ

1. การปรับแนวคิดของเกษตรกร ต้องการที่ลดต้นทุนการผลิต แนวคิดสุขภาพ แนวคิดระบบนิเวศทางธรรมชาติ และแนวคิดสิ่งแวดล้อม เริ่มต้นจากแนวคิดของการลดต้นทุนในการผลิต แนวคิดการลดการใช้สารเคมีทั้งปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืชในการผลิตข้าวก่อน โดยปรับเปลี่ยนเป็นข้าวปลอดสารพิษในช่วงแรกและคาดหวังจะเปลี่ยนเป็นข้าวอินทรีย์ต่อไปซึ่งในการนี้พบว่ามีลักษณะการปรับคือการเปลี่ยนการผลิตข้าวโดยปรับลดปุ๋ยเคมีไปที่ละน้อยเกษตรกรกรต้นแบบ 8 ราย

2. ปรับสภาพของดิน ให้มีความเหมาะสมและปรับโครงสร้างทางระบบการผลิตให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่การปรับพื้นที่โคกที่เป็นดินทราย ปรับวิธีการ การเตรียมดิน พันธุ์ข้าว การใช้ปุ๋ย เทคโนโลยี โดยใช้พันธุ์ข้าวสกลนคร ใช้เทคนิค “การหยอด” แทนการหว่าน เป็นการปลูกแบบผสมผสาน การปลูกพืชแบบหมุนเวียน สลับกับการปลูกอ้อย มันสำปะหลัง มีการปรับใช้ในข้าวนาปีและนาปรัง ใช้พื้นที่นาโคก เป็นพื้นที่ต้นแบบ ซึ่งมีอยู่ 4 ขั้นตอน ชุดความรู้การปลูกข้าวไร่ของพันธุ์ข้าวสกลนครกับ พื้นที่นาทาม พื้นที่นาทุ่ง และพื้นที่นาดอน

2.1. หลักการเตรียมดิน ของเกษตรกรต้นแบบดินต้องได้รับการพักตัว การดูแลรักษา การไม่ทำลายหน้าดิน เพิ่มอินทรีย์วัตถุ การเตรียมดินเกษตรกรต้นแบบ มีการปรับดินในช่วง ในการไถกลบซึ่งต่อหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิต เกษตรกรต้นแบบบางรายได้ทำการฉีดปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ บางรายใช้ปุ๋ยมูลสัตว์ ปุ๋ยพืชสดมาช่วยในการปรับสภาพดิน การไถใช้รถไถนาขนาดใหญ่ก่อนแล้วตามด้วยรถไถนาเดินตาม เกษตรบางรายก็ใช้รถไถนาเดินตามเท่านั้น แล้วแต่กรณีของพื้นที่ของเกษตรกร การปลูกพืชผักสวนครัวกรณีการปลูกพืชของถั่วฝักยาวเป็นแนวทางหนึ่งในการปรับสภาพของดินของเกษตรกรต้นแบบ การปลูกพืชสลับกันระหว่างข้าวไร่ และอ้อย เป็นการยับยั้งการเกิดของวัชพืชได้ แสดงให้เห็นว่าพืชแต่ละชนิดมีความเกื้อกูลกัน

2.2 การหยอดข้าว เป็นวิธีการหนึ่งของการปลูกข้าวที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ มาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมและประสบความสำเร็จ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นดังนี้

2.2.1 ลักษณะของการเตรียมดินและน้ำของวิธีการหยอด พื้นที่นาทาม พื้นที่นาลุ่ม พื้นที่นาดอน สามารถทำได้ทุกพื้นที่ แล้วแต่ลักษณะสภาพพื้นที่ การเตรียมดินควรมีการเตรียมไว้อย่างน้อย 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 เป็นไถเบิกดินก่อนแล้วทำการคราดดินไว้ให้

เรียบ ครั้งที่ 2 เป็นการ โลกกลับเพื่อพลิกให้อีกด้านหนึ่งของดินมาตากแดดไว้ เกษตรกร
 ดันแบบบางรายก็นำเอาปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพมาฉีดพ่น บางรายก็นำปุ๋ยมูลสัตว์ ปุ๋ยพืชสดมาใส่ใน
 การเตรียมดินครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 แล้วแต่สภาพของคริวเรือน แรงงาน ทุน การใช้หลัก
 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความพอเพียงเป็นหลักสำคัญในการปฏิบัติ

2.2.2 ลักษณะของการหยอดมีหลากหลายวิธี เกษตรกรดันแบบมีการ
 ปรับวิธีการ 3 วิธีการ ได้แก่ การหยอดแบบขุดหลุม การหยอดหรือโรยตามร่องรถไถนาเดิน
 ตาม การหยอดโดยเครื่องหยอดที่มีอยู่ตามท้องตลาด แต่ด้วยความขยันและอดทนของเกษตรกร
 ดันแบบใช้วิธีการหยอดแบบ 2 วิธีแรก ส่วนวิธีการที่ 3 แล้วแต่เกษตรกรในชุมชนจะนำไปปรับ
 ใช้ การหยอดข้าวจึงต้องปฏิบัติตามลักษณะของพื้นที่ เนื่องจากชุมชนมีระบบนิเวศน้ำถึง 3
 ระบบ ถ้าเป็นพื้นที่นาทามลักษณะของดินเป็นดินเหนียว ให้ดินมีลักษณะชุ่มชื้นพอประมาณ
 แต่ไม่ต้องให้น้ำขัง เนื่องจากจะทำให้เมล็ดข้าวเน่าเสียได้ ต้องมีระบบของการควบคุมน้ำที่ดี
 หรือสามารถดูสภาพดินฟ้าอากาศให้ดีกว่ามีฝนทิ้งช่วง ฝนตกหนัก ใช้หลักการของเกษตรกร
 น้ำฝนเป็นหลัก การหยอดข้าวของพื้นที่นาลุ่มและนาดอนก็ทำในลักษณะเดียวกันกับพื้นที่นา
 ทาม ปริมาณของหยอดเมล็ดข้าว กรณีของการหยอดหลุม โดยหลักวิชาการในการจัดฝึกอบรม
 การทำนาแบบหยอดจะให้ใช้ประมาณ 5-7 เมล็ด ส่วนวิธีการของเกษตรกรดันแบบปริมาณที่ใช้
 ประมาณ 10-15 เมล็ด อันเนื่องจากสภาพของพื้นที่และความเสื่อมโทรมของดิน แต่เกษตรกร
 ดันแบบจะมีการเว้นระยะในการปลูกข้าวแบบหยอด ถ้าเป็นการขุดหลุมให้ระยะห่างระหว่าง
 ดันประมาณ 25-30 เซนติเมตร ส่วนการหยอดแบบโรยไถตามร่องให้ระยะห่างประมาณ 30-
 40 เซนติเมตร กรณีของการหยอดแบบโรยตามร่องนั้น ระยะห่างของการโรยให้ทำการกำ
 เมล็ดข้าวในมือแล้วทำการ โรยข้าวระยะก้าวต่อก้าว และเวลาโรยจะต้องมีการขยับนิ้วมือใน
 ลักษณะคว่ำมือเพื่อปล่อยให้เมล็ดข้าวตกลงบนพื้น ให้ระมัดระวังเรื่องของระยะห่างของเมล็ด
 ข้าวให้ดี ความห่างของเมล็ดต้องต่อเนื่อง การหยอดแบบหลุมใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวประมาณ 15-
 20 กิโลกรัมต่อไร่ ส่วนการหยอดแบบโรยตามร่องไถใช้เมล็ดพันธุ์ประมาณ 25-30 กิโลกรัม
 ต่อไร่ การหยอดแบบวิธีการที่ 3 ใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวมากหรือน้อยแล้วแต่การปรับแต่งเครื่อง
 หยอดข้าวของระบบทำงานของเครื่อง ในกรณีของการหยอดในวิธีการที่ 1 การหยอดแบบ
 หลุมจะประหยัดพันธุ์ข้าวได้มากกว่าวิธีการที่ 2 การหยอดแบบ โรยตามร่องไถ

3. การดูแลรักษา สิ่งสำคัญของการหยอดเมล็ดพันธุ์ข้าวนอกจากศึกษา
 สภาพภูมิอากาศ และการเตรียมดินที่ดีแล้ว การดูแลเรื่องของวัชพืชเป็นสิ่งที่จำเป็นเป็นอย่างมาก
 ต้องมีความประณีตใส่ในการทำงาน เกษตรดันแบบมีความใส่ใจในขั้นตอนทุกขั้นตอน

โดยเฉพาะการกำจัดวัชพืช จะต้องมีการกำจัดวัชพืชด้วยการคายหญ้า ไม่ควรที่จะใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เนื่องจากจะมีผลทำให้สภาพดินที่เตรียมไว้แน่นตัว ไล่เดือนที่จะช่วยให้เกิดรูอากาศจะต้องตายลงหรืออพยพหนีไปอาศัยอยู่ที่อื่น การไถเบีกร่องเป็นวิธีการที่ดี เพราะจะช่วยให้การคายหญ้ามีความง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น การใส่ปุ๋ยเกษตรต้นแบบหลายคนมีการนำปุ๋ยอินทรีย์มาใช้ การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพน้ำหมักหอยเชอร์รี่ น้ำหมักจากมูลสัตว์ น้ำหมักจากเศษอาหาร ในกรณีการฉีดพ่นปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ เกษตรกรต้นแบบได้รับการศึกษาอบรมแล้ว นำมาปรับใช้จนประสบความสำเร็จ

4. การเก็บเกี่ยวมีลักษณะอยู่ด้วยกัน 2 วิธี การเก็บเกี่ยวแรงงานจากคน และการเก็บเกี่ยวเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสม เกษตรต้นแบบหลายคนหันมาจากการเก็บเกี่ยวด้วยเครื่องเกี่ยวข้าว เครื่องนวดข้าว ขนาดใหญ่ หันมาใช้แรงงานในครอบครัวมาเก็บเกี่ยว ผลผลิตเนื่องจากเกรงว่าเมล็ดพันธุ์ข้าวปนเปื้อนเหมือนในอดีตที่ผ่านมา

5. ปรับลดการใช้สารเคมี ปรับเพิ่มสารอินทรีย์ มีการเลี้ยงสัตว์เพิ่มขึ้นเพื่อเพิ่มจำนวนปุ๋ยคอกและลดการใช้สารเคมีทั้งปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืชจากที่มีอยู่มากค่อยลดปริมาณลงเรื่อย ๆ ปรับปรุงบำรุงดิน โดยลดการใช้ทั้งปุ๋ยเคมี ปุ๋ยอินทรีย์ ได้แก่ ปุ๋ยมูลสัตว์ ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยพืชสดปุ๋ยชีวภาพสมุนไพรในการกำจัดหรือไล่ศัตรูพืชเพื่อให้เกิดการฟื้นตัวของดินในพื้นที่ทั้งหมด ชูความรู้ปุ๋ยอินทรีย์ และปุ๋ยชีวภาพสมุนไพร ไล่แมลงมีดังนี้

5.1 ปุ๋ยมูลสัตว์ เกษตรต้นแบบจำนวน 5 ราย ได้มีการเลี้ยงสัตว์ไว้ในพื้นที่ในการเกษตร ได้นำเอามูลสัตว์ที่ได้มาใช้ในการปรับสภาพดินจากที่ได้กล่าวมาข้างต้น

5.2 การทำปุ๋ยชีวภาพ เกษตรต้นแบบที่มีปุ๋ยมูลสัตว์อยู่แล้วก็มีความต้องการที่จะลดต้นทุนจากการผลิตอีกจึงได้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ น้ำหมักสมุนไพร ไล่แมลง และน้ำส้มควันมาใช้ในการพื้นที่ของตนเองมีผลทำให้เพิ่มการเจริญเติบโตของพืชที่ทำการเพาะปลูก โรคและแมลงศัตรูพืชมีจำนวนลดลงตามลำดับ

5.3 ปุ๋ยพืชสด เกษตรต้นแบบบางรายที่ไม่มีสัตว์เลี้ยงเลือกใช้วิธีการใช้การปลูกพืชหมุนเวียน เช่น พักทอง ถั่วพักยาว ปอเทือง และการใช้เศษวัสดุของพืชที่มีอยู่ในชุมชนไปใช้เป็นปุ๋ยอินทรีย์ด้วยอีกทางหนึ่ง

6. การปรับความรู้การใช้เทคโนโลยีและภูมิปัญญา ในการผลิตให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่การเพาะปลูกของแต่ละพื้นที่ในชุมชน ในขณะที่มีการปรับกระบวนการผลิตพร้อมการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ให้มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงปัจจุบันการใช้การใช้รถไถขนาดเล็กเพื่อการหยอดข้าวตั้งค้ำกล่าวของเกษตรต้นแบบ “อย่าไถร่องลึกหลาย ข้าว

ความต้องการและการเจริญเติบโตของพืชรวมทั้งสามารถลดปริมาณการใช้สารเคมีป้องกัน และกำจัดศัตรูพืช ส่งผลต่อสุขภาพร่างกาย จิตใจ และสิ่งแวดล้อมในชุมชน

จากที่กล่าวมาของกระบวนการที่ก้าวเข้าสู่บันไดแห่งความสำเร็จสู่เกษตรยั่งยืน สามารถสรุปได้ 2 ประเด็นใหญ่ดังนี้

1. กระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตนเอง ของเกษตรกรต้นแบบ คือ การปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต ตั้งแต่ขั้นตอนที่ 1-4 เริ่มต้นจากการ การปรับแนวคิด จน ไปถึงการปรับใช้ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี

2. กระบวนการที่เกิดขึ้นภายในของครอบครัว เกษตรต้นแบบ คือ การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของเกษตรกรเอง ตั้งแต่ขั้นตอนที่ 5-6 คือการรู้จักความพอเพียง ในสิ่งที่มีอยู่ ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และการมีความสุขในชีวิตในการพึ่งพาตนเองและเอื้อเฟื้อเกื้อกูลแก่คนอื่นที่อยู่รอบข้าง

การถ่ายทอดการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์

1. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

กระบวนการทัศนคติกรรมไทบ้านและการขับเคลื่อนนอกจากเกษตรต้นแบบจะมีแนวคิดการปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิต วิถีชีวิต จากแนวคิดแล้วเกษตรต้นแบบได้ก่อตัวเป็นเสมือนชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning organize) เป็นการเรียนรู้ภายในของ“ชุมชน” กลิติกรรมไทบ้าน สร้างความสัมพันธ์กับเกษตรกรที่มีลักษณะแนวคิดเดียวกันผูกพันเป็นเครือญาติ มีการร่วมทำกิจกรรมเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ และก่อให้เกิดความเข้มแข็งของเกษตรกรซึ่งไม่ได้ถูกจำกัดโดยหมู่บ้านและพื้นที่ทางภูมิศาสตร์แต่เป็นชุมชนที่เกิดจากการรวมตัวเป็นกลุ่มด้วยแนวคิดเดียว เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเกษตรต้นแบบกับเกษตรต้นแบบ และเกษตรต้นแบบกับเกษตรกรรายอื่น ๆ เสียก่อน

1. เวทีการแลกเปลี่ยน ความรู้ภายในชุมชน ด้วยการถ่ายทอดความรู้ระหว่างเกษตรกรกับเกษตรกรซึ่งเป็นการจัดการความรู้ชุมชน สร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นภายในชุมชนโดยการมีส่วนร่วม

2. ก่อเกิดจุดเรียนรู้ ที่มีอยู่ในชุมชนอันเนื่องจากการมีแนวคิด ไปในทิศทางแบบเดียวกัน เป็นจุดถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนความรู้วิชาการภายในชุมชนเกิดการ

ยอมรับในแนวคิดซึ่งกันและกันและเป็นพื้นฐานทามติที่มีข้อตกลงร่วมกันว่าจะต้องดำเนินกิจกรรมดังกล่าวไปตามระยะเวลาที่กำหนดไว้เพื่อมีเป้าหมายไปสู่การแก้จุดระหว่าง คน พี่ชิตส์วี และระบบนิเวศทางธรรมชาติ

3. คุณค่าของหวนคืน สู่อุดมคติ วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม การแบ่งปันอาหารที่มีอยู่ในชุมชน ความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเกื้อกูลที่เกิดขึ้นในชุมชน ผู้การพึ่งพาตนเอง สังคมชุมชนมีความสุข ความสามัคคี เกิดความเข้มแข็งในชุมชนตามมา

สรุปผลที่กล่าวมาในข้างต้นสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ และการพัฒนาชุมชนจากการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเป็นการลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนเนื่องจากมีผลประโยชน์ร่วมกันบนความโปร่งใส ตรวจสอบได้ จนสามารถทำให้แรงต่อต้านที่มีอยู่ในชุมชนหันมาให้ความสนใจและยอมรับมากขึ้น สามารถฟันฝ่าอุปสรรคปัญหาที่มีอยู่ได้จนประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งเพื่อมุ่งหวังให้เกิดความสำเร็จของการเกษตรยั่งยืนและเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายนอก

2. การประชาสัมพันธ์

จากการบอกเล่าเรื่องราวจากเกษตรกรคนหนึ่งสู่คนหนึ่งจนเกิดเป็น“เครือข่าย” ซึ่งทำให้ก่อให้เกิดแนวคิดนั้นในกระบวนการทัศนกิจกรรมไทบ้านเป็นพลังที่สามารถทำให้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยใช้การประชาสัมพันธ์ 2 ด้านดังนี้

1. การบอกเล่าเรื่องราวของเกษตรกรจากปากต่อปาก ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่มีอยู่ดั้งเดิมอยู่แล้ว เป็นผลทำให้ข้อมูลที่มีอยู่เผยแพร่ไปอย่างรวดเร็ว และมีผู้สนใจเป็นจำนวนมาก

2. จากโทรศัพท์มือถือที่มีเกษตรกรติดต่อขอข้อมูลแล้วเดินทางด้วยพาหนะมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่ชุมชนบ้านบ่อน้อย จากการถ่ายทอดความรู้ของเกษตรกรต้นแบบ ผลที่เกิดขึ้นตามมาเกิดการยอมรับแนวความคิดและการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย ผลจากการประชาสัมพันธ์ มีดังนี้

1) ผลจากการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างเครือข่ายให้ชุมชนได้รับรู้และเกิดความเข้าใจในการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน เกิดการศรัทธาในแนวคิด จากเกษตรกรที่ไม่แน่ใจแนวคิดดังกล่าวจะสามารถขับเคลื่อนไปได้ก็เกิดเริ่มให้ความสนใจและขยายวงกว้างมากขึ้นเรื่อย ๆ จากจำนวนสมาชิกที่ขอรับพันธุ์ข้าวอย่างต่อเนื่องจนพันธุ์ข้าวที่เกษตรกรต้นแบบคัดเลือกไว้ค่อยลงทุกที และไม่เพียงพอดต่อความต้องการ เกษตรบางท่านกล่าวว่า“ตอนแรกก็ไม่ค่อยมีใครสนใจ แต่พอเริ่มมีคนรู้จัก เกษตรเอาพันธุ์ข้าวมาแลกเอาบ้าง มาขอซื้อเอาบ้างเรา

ต้องบอกวิธีการขั้นตอนในระบบการผลิตข้าวพันธุ์สกลนครนี้ด้วย” จนทำให้ปริมาณของพันธุ์ข้าวที่ได้คัดเลือกไว้ไม่เพียงพอต่อความต้องการ การประชาสัมพันธ์จากการบอกเล่าระหว่างบุคคล

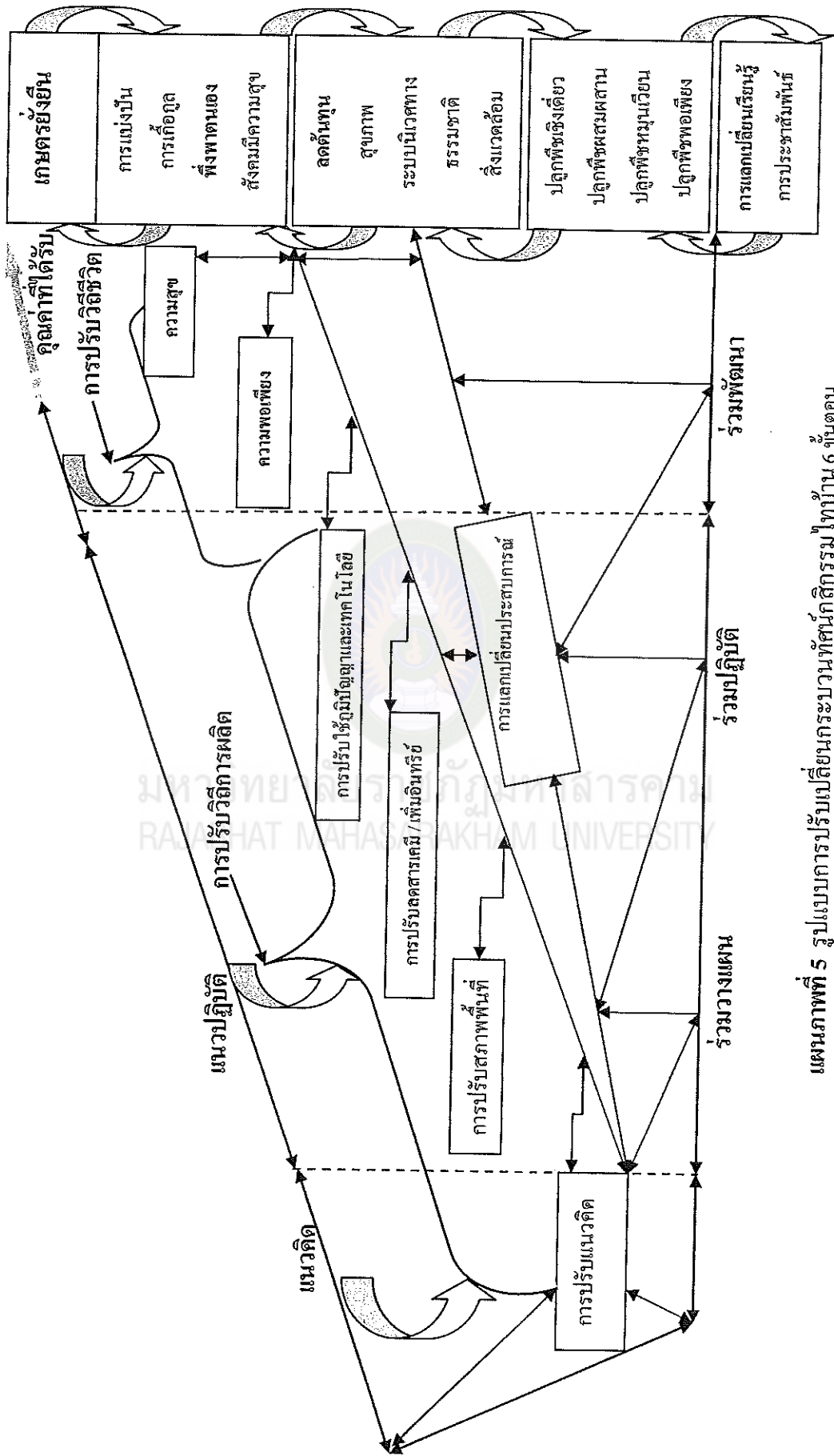
2) ผลจากการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างสร้างศักยภาพของเกษตรกรและเครือข่าย จากผู้บริหารระดับสูงลงสู่ระดับรากหญ้า ถือว่าเป็นการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรต้นแบบเพื่อให้ผู้ที่ได้มาพบเห็น ได้เกิดศรัทธาในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจากการที่ได้เห็นการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ถือเป็นการมอบสิ่งของที่เป็นรางวัลให้เกิดขึ้นจากผู้คนที่ได้มาพบเห็น การให้ความสำคัญต่ออาชีพของตนเองเกษตรกรต้นแบบมีความภาคภูมิใจในอาชีพ ครอบครัวก็ได้รับการชื่นชมจากคนที่อยู่ในชุมชนและจากที่ได้ทราบข้อมูล นอกจากนี้เกษตรกรต้นแบบได้รับการชมเชยแล้ว ได้มอบผลผลิตแห่งความดีงามในด้านจิตใจแล้ว นำเอาผลผลิตดังกล่าวมอบให้กับเกษตรกรรายอื่นที่ได้เดินทางมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในด้านของการส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งการแบ่งปันแลกเปลี่ยนผลผลิตการสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจจากการขายเพื่อให้มีรายได้จากการขายที่ไม่ได้เอาใจเอาเปรียบเกษตรกรรายอื่นเป็นเศรษฐกิจทางสายกลางและการเกื้อกูล นำไปสู่การสามารที่จะพึ่งพาตนเองของเครือข่ายที่เข้าร่วมในกิจกรรม และการทำให้สังคมชุมชนมีความสุข ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างยั่งยืนในที่สุด ผลสรุปที่ได้กล่าวมาทั้งหมดถือได้ว่าเป็นแนวทางของการพัฒนาประเทศในการก้าวเข้าสู่การเข้าร่วมประชาคมอาเซียนและการเตรียมจัดทำทิศทางพัฒนาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (2559-2563) การแลกเปลี่ยนสินค้าจากการกำหนดข้อตกลง

สรุปผลของการขับเคลื่อนการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เกษตรกรต้นแบบแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยมี การประชาสัมพันธ์ให้กับเกษตรกรได้ทราบทั่วกัน การนำชมพื้นที่ในการของเกษตรกรต้นแบบและเครือข่ายทำให้สามารถตอบ โจทย์ของเกษตรกรและชุมชนจากภายนอกที่มาเยี่ยมชมในกิจกรรมทั้งหมดที่ได้กล่าวมาเป็นแนวทางไปสู่การปฏิบัติของเกษตรกร ได้อย่างเป็นรูปธรรม การขับเคลื่อนกระบวนทัศน์กิจกรรมบ้านสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน รูปแบบผลของการการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์กิจกรรมหมู่บ้านสู่วิถิพอเพียงชุมชนบ้านบ่อน้อย เป็นความรู้ที่มาจากปฏิบัติ จากแนวคิด ทฤษฎี และประสบการณ์ระหว่างผู้วิจัยกับเกษตรกรชุมชน นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและบุคคลของแต่ละกิจกรรมได้ทำการถอดบทเรียน แล้วนำมาสรุปเป็นประเด็นเพื่อนำมาผนวกเข้าด้วยกันเพื่อให้เป็นรูปแบบที่สามารถนำไปใช้ได้ตามแนวทางของผู้ที่ได้เข้าศึกษาในบริบทพื้นที่ใกล้เคียงกัน รูปแบบของการเปลี่ยนกระบวนทัศน์กิจกรรมหมู่บ้านสู่วิถิพอเพียงชุมชนบ้าน

บ่อน้อย เป็นการศึกษารูปแบบที่มีความลักษณะเฉพาะ ถูกจำกัดด้วยบริบทของพื้นที่แต่สามารถที่จะนำไปเป็นแนวคิด ทฤษฎีในการ จัดการ และบริหาร องค์กร ชุมชน และหน่วยงานอื่นที่ที่สนใจ รูปแบบการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนคติกรรมไต้หวัน เป็นนวัตกรรมทางวิธีการคิดที่มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด กระบวนการปรับเปลี่ยนมี 6 ขั้นตอน และมี ส่วนประกอบของปัจจัยที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นรูปแบบที่นำไปสู่การขับเคลื่อนกระบวนการทัศนคติมาจากการรวบรวมองค์ความรู้ของเกษตรกร องค์ความรู้ที่รับการยอมรับจากเกษตรกรและชุมชน เป็นกระบวนการทัศนคติพื้นฐานที่จะนำพาให้ประเทศชาติไปสู่คำว่าพัฒนาอย่างยั่งยืน ส่วนคุณค่าที่ได้จากแนวคิดดังกล่าวทำให้เกษตรกรได้ร่วมกันหวนกลับคืนสู่วิถีดั้งเดิมแบบร่วมสมัยในรูปแบบการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนคติกรรมไต้หวัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แผนภาพที่ 5 รูปแบบการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์กิจกรรมไปบ้าน 6 ขั้นตอน